

KONKURRENCESTATEN OG DET BESKÆFTIGELSESPOLITISKE OMRÅDE

ET KRITISK BLIK PÅ UDVIKLINGEN AF DET PRÆSTATIONSORIENTEREDE MENNESKE

KRISTIN SCHOU MUNK - 20170898
TRINE RAARUP HVID CLAUSEN - 20170891
VEJLEDER: DORTE CASWELL
KANDIDAT I SOCIALT ARBEJDE, SPECIALE 2019
ANSLAG: 191.339
Aalborg Universitet, København

Abstract

The following master thesis is an examination of how the two contemporary diagnoses *the competitive state* (Ove Kaj Pedersen) and *meritocracy* (Anders Petersen) can help us understand how the changes in political values have affected the Danish welfare system. Furthermore, we are interested in finding out how these changes affect the employment policy field today. In choosing the contemporary diagnosis as our analysis strategy we offer ourselves the possibility to illuminate the thesis statement from different angles, in which the different explanations both complement each other as well as give us a platform to raise criticism.

In processing our empirical data (the two diagnoses) we have found correspondences and contradictions in the views presented. Based on these patterns we have inductively identified three focal points in which the two theorists offer their perspectives. These focal points have been structuring for our analysis.

First of all, the study attempts to identify how the transition from a universal welfare state to a competitive state has affected the public sector in Denmark. Based on the arguments stated by Ove Kaj Pedersen we have found, that the competitive state has had a substantial impact on all parts of society. Regarding our public institutions, an increase in globalization and economic competition on the international market, have resulted in new comprehensions as to what we as individuals must contribute in order to secure Denmark as a competitive actor in a global sense. With this came new perspectives on personal responsibilities and obligations. To illustrate how these understandings, manifest and affect the employment field, we used "225-timersreglen" to clarify how the unemployed are obligated to contribute with what they can, as well as an underlining of the importance of being an active part of society (meaning, when you consciously choose not to partake in the work field you are deliberately avoiding your responsibilities).

Secondly, part two of our analysis attempts to show how negative consequences of the competitive state, have altered the conditions for obtaining a good and meaningful life. The basis for raising concerns in this regard is found in the contemporary diagnosis meritocracy. In this Petersen articulates several performance requirements which expectations are making it increasingly difficult for not only the unemployed but all citizens to navigate and maintain a life without pressure. A life where your worth as a human being is not reduced to your contributions, but you are regarded as an equal whether you are employed or not.

Thirdly, we discuss the implications of both the competitive state as well as meritocracy. In short it is our understanding that both have had significant and negative influence on how we pursue employment policy and therefore great consequences for the people living on public benefits. For those people these changes may risk causing further distress than unemployment itself.

In conclusion, this study find both the competitive state and meritocracy valid bids on historically conditioned changes in society and their implications on the employment field today. We do however find these changes in the perception of what we as individuals are obligated to provide worrying. The massive and one-sided focus on human accomplishments risks creating a system that marginalizes certain groups of unemployed people, rather than supporting meaningful changes with the individual.

Indholdsfortegnelse

Abstract	2
Indholdsfortegnelse	4
Kapitel 1: Introduktion	6
Indledning	6
Problemfelt	8
Problemformulering	10
Kapitel 2: Videnskabsteori og metode	11
Metodiske overvejelser	13
Arbejdsproces	14
Kapitel 3: Empiri	16
Kritisk refleksion	17
Samtidsdiagnosen som analytisk greb	18
De to samtidsdiagnoser	19
Konkurrencestaten	19
Ret og pligt i konkurrencestaten	21
Præstationssamfundet	22
Kapitel 4: Teori	25
Teori	25
Definitionen af individ, institution og samfund	27
Individ	27
Institution	27
Samfund	28
Begrebsafklaring	29
Det sociale arbejde	29
Den universelle velfærdsstat	32
Kapitel 5: Analyse	34
Analyse del 1 – Konkurrencestaten	34
Opbygning	34
Neoliberalisme og konkurrencestat – to sider af samme sag?	35

Institutioner	37
Den konkurrencedygtige stat	37
Institutionel konkurrenceevne	39
Nye statsformer kræver nye mennesketyper	41
Uddannelse skal forberede de unge på at arbejde	41
Den omringede institution	43
Individ	45
Nye forpligtelser	45
Fra eksistentialisme til opportunisme	46
Dem, der kan og dem, der ikke kan	47
Ansvarliggørelse	49
225 timers-reglen	50
Dem der kan, skal	52
Samfund	54
Tab af medborgerskab?	54
Analysedel 2 - Præstationssamfundet	58
Opbygning	58
Institutioner	59
Individ	63
Det opportunistiske menneske	65
Samfund	68
Kapitel 6: Diskussion	73
Kapitel 7: Konklusion	79
Litteraturliste	82
Bøger	82
Internetsider	83
Tidsskrifter	84

Kapitel 1: Introduktion

Indledning

"(...) hvis der kun findes én måde at betragte mennesket på, én måde at opfatte det gode liv på, forsvinder grundlaget for medmenneskelighed og socialitet." (Nissen, Fallov og Ringø, 2018:19).

Dette speciale er blevet til på baggrund af en samfundskritisk undren over det fundament, som det beskæftigelsespolitiske rationale hviler på. Vi er nysgerrige på at forstå, hvordan udviklinger i synet på individet og dets rolle og forpligtelser over for samfundsfællesskabet, har været med til at forandre og forme dansk velfærdspolitik inden for de seneste årtier. Vi er i særdeleshed optagede af at se nærmere på, hvordan disse forandrede opfattelser af mennesket, har påvirket udviklingen på det beskæftigelsespolitiske område. Til at forstå udviklingen i dansk arbejdsmarkedspolitik i denne specifikke historiske periode, har vi brug for redskaber til at forstå, hvilke perspektiver og forståelser man kan anlægge på den generelle samfundsudvikling. Med denne viden kan vi stille skarpt i forhold til at se, hvilke konsekvenser den overordnede udvikling af nationen har medført i et beskæftigelsesrettet perspektiv. Vores adgang til at forstå denne udvikling er samtidsdiagnosen. Her har vi valgt at tage afsæt i Ove K. Pedersens præsentation af Konkurrencestaten (2011) samt Anders Petersens fremstilling af Præstationssamfundet (2016). Vi ønsker, på baggrund af de to diagnoser at blive klogere på, hvordan vi kan forstå de samfundsmæssige forandringer som henholdsvis Ove K. Pedersen og Anders Petersen argumenterer for, samt at benytte disse perspektiver til at kaste lys over, hvordan disse udviklinger har været med til at forme og præge udformningen af det beskæftigelsespolitiske område. Vi er med andre ord optagede af at finde ud af, hvordan overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat stiller de arbejdsløse, som ikke er i stand til at imødekomme den konkurrence, som udviklingen fordrer. Vores speciale vil derfor være en udfoldelse af to teoretiske perspektiver på en samfundsudvikling, men også et selvstændigt blik på det beskæftigelsespolitiske felt, som vi naturligvis vil vende tilbage til i vores afsluttende konklusioner.

I 2013 indgik regeringen en bred politisk aftale om en grundlæggende reformering af kontanthjælpsystemet. Med implementeringen af kontanthjælpsreformen etableredes der

samtidig en aktiv beskæftigelsesindsats, hvor *alle* ledige mødes med klare krav og forventninger. I forlængelse af denne skete der ligeledes en omstrukturering af kategoriseringssystemet af kontanthjælpsmodtagere. Hvor borgerne tidligere kunne blive kategoriseret som midlertidigt passive, forsøger det nye kategoriseringssystem "(...) at beskrive dem somparate mennesker med iboende potentialer til aktivitet." (Herup Nielsen, 2015:44). I denne forbindelse argumenterer Herup Nielsen for, at "(...) kategoriseringsmaskineriet (...) er blevet indtaget af en særligt politisk etos, der utvetydigt bekender sig til positive ideer om, at alle mennesker er kunnende væsener (...)", hvorfor "Tidens politiske ideal om aktivitet og aktive mennesker har (...) fortrængt muligheden for, at kontanthjælpsmodtageren kan blive formelt kategoriseret som en, der afviger fra idealet." (ibid, 2015:53). Samtidig har udviklingen i den aktive arbejdsmarkedspolitik medført en regulering i politikens primære målgruppe. Målgruppen for den aktive arbejdsmarkedspolitik omhandler nu i langt højere grad end tidligere, borgere med andre og mere komplekse sociale problematikker udover ledigheden (Caswell, 2013).

"En af udfordringer forbundet med indsatsen på beskæftigelsesområdet er netop den meget brede gruppe af borgere der træder igennem jobcentrenes berømte ene indgang. En relativ stor del af de borgere, som kommer i jobcentrene, har problemer, der rækker langt ud over deres arbejdsløshed." (Caswell, 2013:223).

Den socialfaglige og beskæftigelsesrettede indsats skal dermed bære præg af aktivitet, hvori ingen fastholdes i passivitet og overlades til sig selv. Den ledige er derfor også forpligtet til at bidrage med det vedkommende evner, så borgerens ressourcer og kompetencer kan blive til gavn for samfundets fællesskab. I regeringens politiske udspil til kontanthjælpsreformen lægges der særligt vægt på, at de borgere, hvis sociale problematikker rummer en større kompleksitet end blot ledighed, skal modtage en beskæftigelsesrettet indsats, som styrker den enkeltes muligheder for at leve op til de krav og forventninger, der er opstillet som betingelse for modtagelse af den offentlige ydelse (Regeringen, 2013). Sagt med andre ord, ligger der altså i denne kategoriseringsform en implicit forståelse af, at alle borgere – uanset udfordringer – er *parate* til at bidrage med noget til gavn for fællesskabet og for den enkelte. Hermed bliver kontanthjælpsreformen 2013 også et opgør med tidligere kategoriseringsmuligheder i kontanthjælpssystemet, hvor borgere kunne placeres som

midlertidigt passive, og dermed stå uden aktiv beskæftigelsesindsats over en kortere eller længere periode (ibid, 2013).

Sigtet med specialet er således - ved hjælp af de to samtidsdiagnoser konkurrencestaten og præstationssamfundet – nysgerrigt at forsøge at identificere, hvordan samfundsmæssige forandringer i overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat har haft betydning for synet på individet og dets rolle. Det grundlæggende skifte i menneskesyn har medført store forandringer for dansk velfærdspolitik, og i forlængelse af dette beskæftigelsespolitikken. Vi er derfor optagede af at se på, hvordan dansk velfærdspolitik er med til at skabe bestemte forståelser og syn på de arbejdsløse og arbejdsløshed. Forandringer, der har haft stor betydning for, hvordan kontanthjælpsmodtagerne bliver set på, og hvilke krav de mødes med i dag. Samlet set ønsker vi at finde ud af, hvilket menneskesyn, der er fremherskerskende på beskæftigelsesområdet i dag, og hvordan det har ændret sig i takt med fremkomsten af konkurrencestaten og det produktive- og præstationsorienterede menneske.

Problemfelt

Det sociale arbejde har til enhver tid været underlagt de institutionelle og samfundsmæssige vilkår som gør sig gældende. Det er derfor heller ikke uden betydning, at vi over de seneste tre årtier har oplevet en gennemgribende reformering af beskæftigelsesområdet. Overordnet set italesættes denne forandring af vores samfundsmodel som overgangen fra traditionel velfærdsstat til neoliberalistisk konkurrencestat¹.

De første spæde skridt mod en velfærdsstat kan dateres helt tilbage til 1860'erne, men det er først i efterkrigstiden fra 1948 og frem, at vi ser en egentlig opbygning af det, som vi i dag kender som den danske velfærdsstat (Pedersen, 2014:8). Tiden efter Anden Verdenskrig var præget af økonomisk genopretning og øget velstand, og havde overordnet til formål at "(...) sikre borgernes tryghed og trivsel gennem udbygning af en række velfærdsstatslige systemer (...)" (Juul, 2017:151). Velfærdsstaten var altså overordnet set en social sikringsstat, der gennem forskellige solidariske principper og statslige tiltag bidrog til at sikre alle borgeres lige mulighed for at deltage i

¹ Dette vil blive uddybet i analysens første del: *Neoliberalisme eller Konkurrencestat – to sider af samme sag?*

demokratiet. Særligt interessant for denne sammenhæng er de tiltag, som skete på beskæftigelsesområdet. Velfærdsstatens stærkt regulerede skattesystem betød nemlig også, at borgere, der på grund af sygdom eller andre sociale begivenheder stod uden for arbejdsmarkedet, blev tildelt en række økonomiske ydelser for at sikre deres fortsatte livsopretholdelse og trivsel. Disse beskyttende foranstaltninger var med til at sikre en vis grad af økonomisk lighed, og var samtidig udtryk for den frigørende effekt, som velfærdsstaten traditionelt set har haft på mennesker (Pedersen, 2014:8). Ideologisk set kan velfærdsstaten begrundes i en forståelse af, at ledighed, sygdom og deslige er udefrakommende faktorer, der kan ramme os alle, men ved gensidigt at forpligte sig på hinanden, kan vi sikre, at alle borgere har de samme muligheder for at blive kompenseret, og dermed muligheden for at bevare et rimeligt livsgrundlag. Vores forståelse af velfærdsstatens rolle tager udgangspunkt i Søren Juuls beskrivelser. Han beskriver velfærdsstaten som *"(...) et solidarisk projekt forankret i en anerkendelse af menneskets sårbarhed og afhængighed."* Ligesom *"Sociale problemer blev opfattet som begivenheder, som alle og enhver i princippet kunne blive ramt af, hvorfor det blev anset som helt igennem fornuftigt og rimeligt, at samfundet kompenserede dem, der blev ramt gennem et heldækkende system af offentligt finansierede sikringsordninger."* (Juul, 2017:151). Med velfærdsstaten blev det dermed en statslig og samfundsmæssig opgave at etablere og opretholde et socialt sikkerhedsnet for derved at sikre trivsel og velfærd for nationens borgere.

Bestræbelser på at tilpasse og indordne sig globale forandringer har imidlertid medført, at den traditionelle velfærdsstat har gennemgået et gennemgribende skifte. Velfærdsstaten var tænkt som en kulturindustri, der – med demokratiet i centrum - skulle bidrage til skabelsen af fremtidens menneske og samfund. Individet blev anset som noget unikt, der skulle beskyttes, erkendes og anerkendes af alle som fundament til realiseringen af det gode samfund. Konkurrencestatens sigte er derimod at gøre den enkelte borger ansvarlig for sit eget liv og identificere frihed med friheden til at realisere egne behov. Samfundets fællesskab knyttes til *arbejdet* - det at kunne *anvende* egne ressourcer for derved at blive i stand til at *bidrage* til fællesskabet. Pedersen beskriver konkurrencestaten som en dynamisk stat, *"... som er organiseret for at påvirke og tilpasse og for at mobilisere og reformere med det formål at varetage nationale interesser."* (Pedersen, 2011:12).

Menneskesynet i velfærdsstaten og konkurrencestaten rummer dermed forskellige forståelser af mennesket som individ og mennesket som en del af et fællesskab. Den øgede globalisering stiller større krav til nationens konkurrencedygtighed, og kan dermed være en medvirkende årsag til udviklingen af et ændret menneskesyn, hvor det resultat- og nytteorienterede perspektiv bliver dominerende. Herved bliver det enkelte menneskes præstation helt essentielt for den enkeltes mulighed for deltagelse i samfundets fællesskaber. Pedersen beskriver i sin forståelse af konkurrencestaten *arbejdet* som den væsentligste kilde til deltagelse i samfundet (ibid, 2011).

Hvor Pedersen er optaget af at identificere og beskrive nogle samfundsmæssige og strukturelle udviklinger på et makroplan, bidrager Petersen derimod med perspektiver på, hvad disse udviklinger har medført for mennesket på et individniveau. Petersen forsøger med sin sociologiske samtidsdiagnose at *"(...) begrebsliggøre nye betingelser for fællesskab og individ."* såvel som *"(...) at beskrive de betingelser, der er genkendelige for majoriteten af samfundets medlemmer, og som de føler og mærker dagligt (...)"* (Petersen, 2016:53-54). Med Petersen vil vi forsøge at udfordre det samtidsdiagnostiske perspektiv som Pedersen præsenterer med konkurrencestaten. Petersen forholder sig nemlig stærkt kritisk til Pedersens diagnose, og skaber med præstationssamfundet et nyt blik for de problematikker og konsekvenser som Pedersen plæderer for. Sagt på en anden måde tillader Petersens pointer os at forme et mere nuanceret og flersidigt syn på de udviklinger, som mennesket og dets rolle i samfundet har gennemgået i overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat.

Problemformulering

Hvordan kan de to samtidsdiagnostiske begreber konkurrencestat og præstationssamfund bidrage til at forstå den udvikling individets samfundsforpligtelse har gennemgået i overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat, og hvordan kommer disse udviklinger til udtryk på det beskæftigelsespolitiske felt?

Kapitel 2: Videnskabsteori og metode

Vi ønsker med nærværende afsnit at redegøre for den videnskabsteoretiske positionering og analytiske greb, som vi i dette speciale har anvendt.

Den videnskabsteoretiske position som vi har valgt at anlægge for dette speciale, tager sit afsæt i fortolkningslæren; hermeneutikken. Den hermeneutiske videnskabsform er en humanistisk fortolkningsmetode, som tager udgangspunkt i menneskets tanker, iagttagelser og erfaringer og de forståelser mennesket udleder af disse iagttagelser. Den hermeneutiske videnskabsform er derfor *”En videnskab, som arbejder med fortolkninger af (...) forstående art (...)”* (Thurén, 2007:108).

Et centralt element i den hermeneutiske videnskabsform er *forforståelsen*. Hermeneutikken skal dermed ansues som en tilgang, der er tolkende og orienteret mod forståelsen. Det observerede fænomens betydning, vil derfor altid være påvirket af det pågældende menneskes egen fortolkning og forståelse. Mennesket vil, uden erfaringer og forforståelse i en given kontekst, finde det vanskeligt at danne viden og mening om et givent fænomen. Netop menneskets forforståelser og fordomme bygger på de erfaringer, som mennesket har indoptaget gennem sine interaktioner med – og i verden gennem hele livet. Den forforståelse som mennesket besidder, bliver dermed helt essentiel for de tolkninger og forståelser, der videre dannes.

Et centralt begreb i den hermeneutiske videnskabsform bliver derfor også den hermeneutiske spiral. Den hermeneutiske spiral er medvirkende til at illustrere, at mennesket for bestandigt vil frembringe og udvikle dets egen forforståelse ved undersøgelsen af et bestemt fænomen. Formålet med den hermeneutiske spiral er, at mennesket anvender den forforståelse og de erfaringer, som mennesket bringer med sig som et fundament til at opnå ny viden og udvide sine erfaringer omkring et givent emne, hvorved disse kan bidrage til en mere nuanceret forståelse af dette emne (ibid, 2007).

Når vi i dette speciale argumenterer for at have anvendt den hermeneutiske videnskabsform, er det med afsæt i ovenstående forståelse af hermeneutikken og den hermeneutiske spiral. Vi havde ved specialets begyndelse en forforståelse omkring, at forandringerne på det beskæftigelsespolitiske

område har været medvirkende til at etablere nye og skærpede vilkår for de ledige borgere, der befinder sig i kontanthjælpssystemet. Her tænker vi bl.a. på det ændrede lovkrav om 225-timers udstøttet arbejde. Med afsæt i denne forforståelse ønskede vi at identificere og belyse en række mulige perspektiver, der kunne bidrage til en årsagsforklaring i relation til de forandrede vilkår. Vi valgte derfor at nærstudere Ove K. Pedersens samtidsdiagnose om konkurrencestaten. Med Pedersens beskrivelser omkring konkurrencestatens fremkomst fik vi etableret en forståelse omkring, hvilke samfundsmæssige forklaringer, der kunne ligge til grund for forandringerne i den beskæftigelsesrettede politik. Samtidig kunne vi - med Pedersens udlægning af de aktuelle samfundsmæssige forhold - supplere og udvide vores forforståelser omkring disse forholds potentielle påvirkning af samfundets borgere. Da vi ønskede at udfordre Pedersens perspektiver, valgte vi at se nærmere på litteratur, der sagde noget om, hvilke påvirkninger konkurrencestaten har haft for individets rolle og udfoldelsesmuligheder. I vores søgen fandt vi særligt Anders Petersens samtidsdiagnose om præstationssamfundet interessant. Petersen præsenterer i sit hovedværk en række centrale konflikter og konsekvenser, som de forandrede samfundsmæssige vilkår har medført for samfundets borgere. De to samtidsdiagnoser har dermed bidraget til at give os et videnskabsmæssigt fundament at arbejde ud fra, såvel som muligheden for at opnå øget forståelse omkring årsagsforklaringer i relation til ikke blot forandringerne i samfundet men også, hvilke potentielle konsekvenser disse kan have for samfundets borgere. Med disse nye erkendelser har vi kunne gå til specialets overordnede problemstilling, og har anvendt disse til at forstå og diskutere, hvorfor og hvordan forandringer på beskæftigelsesområdet påvirker ikke blot de ledige men også den generelle samfundsopfattelse af arbejdsløse og arbejdsløshed.

Med anvendelse af den hermeneutiske tilgang er vi bevidste om, at det er vores egne tolkninger, forforståelser og iagttagelser, der danner rammen for specialet. Dette medvirker derfor også til, at specialets udlægninger vanskeligt vil kunne ophøjes til sandhed, eller som et udtømmende svar på specialets problemformulering.

Metodiske overvejelser

De kritiske antagelser vi har om virkeligheden, udspringer fra vores egne iagttagelser, tolkninger og forforståelser omkring specialets genstandsfelt. Når vi vælger at tage et lidt utraditionelt valg om at benytte to samtidsdiagnoser som vores empiriske baggrund og genstandsfelt, er det vores forsøg på at løfte vores analytiske fund til et niveau, vi ikke mener, at vi ville kunne have nået, såfremt vi havde valgt en alternativ tilgang. Ved at anvende de to samtidsdiagnostiske værker som empiri, får vi mulighed for at spejle vores fund i to samfundsteorier, der opererer på hvert sit niveau. Herved får vi ikke alene indsigt i- og viden om, hvordan værdier og menneskesynet på det beskæftigelsespolitiske felt har flyttet sig over en årrække, men samtidig adgang til at forstå, hvilke konsekvenser dette har haft for individet. Det er med andre ord vores påstand, at vi ved at konstruere projektet således, formår at foretage en nutidig analyse af det beskæftigelsespolitiske rationale, hvori vi både har blik for de strukturelle forandringer som den historiske forandring af samfundet har medført, men også en opmærksomhed på, hvilke implikationer denne udvikling har betydet for forståelsen af individet og dets rolle. I dette ligger samtidig en mulighed for at anvende disse fund til at gøre sig overvejelser om, hvordan dette skift i individets forpligtelser påvirker den ledige. Denne type undersøgelse - hvor vi opererer på to niveauer - havde vanskeligt ladet sig gøre, såfremt vi havde arbejdet med problemstillingen på baggrund af eksempelvis kvalitative interviewstudier. Vores valg af empiri kan således bestyrke specialets udsagns kraft i og med vores isolerede undersøgelse bredes ud, ved at koble – og sammenholde specialets fund med de perspektiver som præsenteres i de to anerkendte samfundsteorier. Styrken ved at vælge denne metode bliver samtidig specialets udfordring i det, at der er tale om to samtidsdiagnostiske teorier. Disse teorier er blevet til på baggrund af forfatterens bevidste – og ubevidste valg, ligesom deres fund vil være udtryk for en selektionsproces, hvori opmærksomheden kan repræsentere bias hos den pågældende. Hvor bredden i de pennestrøg som henholdsvis Ove K. Pedersen og Anders Petersen demonstrerer i deres analyser, kan bidrage med positive elementer, vil de samtidig være udtryk for viden, der er farvet af et menneskeligt filter. Dette er vi opmærksomme på, hvorfor vores konklusioner også vil afspejle netop dette.

Arbejdsproces

Som vi kort berørte i specialets indledende dele, udspringer vores valg af problemstilling en interesse for det beskæftigelsespolitiske felt. Vi er undervejs på studiet blevet introduceret til forskellige kritiske perspektiver på netop beskæftigelsesområdet, hvorfor vores nysgerrighed for netop dette felt har været et kontinuerligt fokusområde gennem hele vores kandidatuddannelse. Vores problemfelt er derfor heller ikke overraskende, blevet genereret gennem indfald af fænomener og begreber, der har kunne relateres til vores overordnede interessefelt; beskæftigelsesområdet. Vi har i processen identificeret konkrete fænomener og perspektiver, som vi fandt interessante at undersøge og udfordre. Særligt blev der vakt en interesse for kritisk anerkendelsesteori og det normative grundlag for nutidig dansk beskæftigelsespolitik.

Det næste led i arbejdsprocessen var en systematisk litteraturgennemgang, hvori vi indgik i dialog med både uddannelsens pensumliste fra forudgående moduler samt en systematisk litteratursøgning af øvrigt materiale på Primo. Vores forsøg på at skabe en struktureret materialesøgning, bestod først og fremmest i at begrænse os til litteratur med relevans for det beskæftigelsespolitiske område i en dansk kontekst, såvel som sammensætningen af en hensigtsmæssig søgestreng, der tillod os opmærksomhed på relaterede begreber, modsætninger samt sproglig variation af vores søgeord. Ligesom den sikrede balance mellem bredde og relevans. Vi foretog ligeledes en grovsortering, der har medvirket til at sikre det anvendte materiales relevans og aktualitet. Vi har ligeledes bestræbt os på at forholde os kritisk til kildernes validitet, og har derfor været særligt opmærksom på afsender. På baggrund af dialog med vejleder og i kraft af vores nye viden (erfaret gennem den søgende læsning) valgte vi at udfordre vores interessefelt, og vendte derved blikket mod samtidsdiagnosen som samfundskritik. Hernæst fulgte en metodisk bearbejdning af de to samtidsdiagnostiske analyser, hvorved vi blev i stand til at identificere en række mønstre, sammenfald og modsætninger i de to diagnostiske værker. Identificeringen af disse mønstre har gjort os i stand til at omsætte vores viden til tre konkrete nedslagspunkter, der har fungeret som rød tråd for specialets analytiske dele. Vores metodiske tilgang til belysning af genstandsfeltet og produktion af ny viden, bliver med andre ord den induktive tilgang. Den induktive tilgang bygger på empirien, hvilket betyder, *"(...) at man drager almene, generelle slutninger ud fra empiriske fakta."* (Thurén, 2007).

Nedslagspunkterne omhandler begreberne *institution*, *individ* og *samfund*. I specialets analytiske del ønsker vi at bearbejde de to samtidsdiagnostiske analysers perspektiver på de induktivt producerede nedslagspunkter, for derved at kunne blive i stand til at foretage komparationer mellem de to samtidsdiagnoser. Ved at anvende den komparative metode i specialets analyse vil vi kunne identificere ligheder og forskelle i deres respektive måde at forklare fænomener og udviklinger i samfundet. Formålet med anvendelse af denne metode er at gøre os klogere på, hvordan forskellige perspektiver kan bidrage til forstå de påvirkninger, der argumenteres for i de to samtidsdiagnoser.

Kapitel 3: Empiri

Da formålet med dette speciale i en vis forstand er at læse dansk beskæftigelsespolitik som en del af en bredere samfundsudvikling, er vores 'empiri' på sin vis dobbelt.

For det første inddrager specialet naturligvis empiriske elementer og eksempler i en helt konventionel forstand. Set fra denne vinkel er vores 'undersøgelsesgenstand' i bred forstand dansk beskæftigelsespolitik i en nærmere afgrænset periode. Læner vi os her op af de to værker, vi på de foregående sider har begrundet at specialet vil bygge på, er den empiriske periode vi kigger på, en der cirka strækker sig over de seneste tre årtier. De mere konkrete empiriske elementer vi bl.a. vil kigge på, er her beskæftigelsespolitiske tiltag så som kontanthjælpsreformen fra 2013, det nye kategoriseringssystem, og endelig et illustrativt eksempel i form af 225-timersreglen, der viser det stærkt værdipolitiske ønske om at signalere, at alle skal og kan bidrage. Samtidig går vi – med Pedersens og Petersens værker i hånden – til beskæftigelsespolitikken på en sådan måde, at den ikke kan adskilles fra andre politiske områder – herunder særligt ikke fra uddannelsessektoren. Derfor udgør tiltag indenfor uddannelsespolitikken - eksempelvis fremdriftsreformen og princippet om karakterbonus – også en del af det man kunne kalde specialets mest konkrete empiri.

Selvom beskæftigelses- og uddannelsespolitikken umiddelbart udgør specialets mest konkrete empiri, er det dog i sidste ende et andet og bredere empiri-begreb vi i dette speciale vil arbejde med. Vores ambition her er ikke blot at skrive om forandringer i strategier for beskæftigelse eller adgangskrav til uddannelse, men at sætte disse ind i nogle meget bredere tendenser og historiske vilkår. Dermed kan man sige, at vores ambition er bred samtidsdiagnose – og til denne diagnose trækker vi i høj grad på eksempler og begreber fra Pedersens og Petersens værker. I den forstand leverer bøgerne Konkurrencestaten (2011) og Præstationssamfundet (2016) både til vores teoretiske blik og til vores empiriske materiale. Ligesom begreberne konkurrencestat og præstationssamfund både bliver den prisme, som vi analyserer igennem, og den undersøgelsesgenstand eller den samfundsform vi prøver at undersøge og forstå.

Det er her vigtigt at påpege, at *konkurrencestat* og *præstationssamfund* ikke er identiske samtidsdiagnoser. De repræsenterer to forskellige om end delvist overlappende vinkler på en

samfundsudvikling. Når vi vælger at tage afsæt i netop disse to, er det med ønske om at anvende spændingen mellem de to perspektiver og deres delvist modsatrettede værdisæt således, at vi får et dynamisk syn på vores empiri. I deres analyser anlægger Pedersen og Petersen differentierede perspektiver, på forskellige niveauer – og de anvender disse niveauer forskelligt til at italesætte, hvilke konsekvenser tidens tendenser og historiske vilkår har ført med sig.

Kritisk refleksion

Ved gennemgangen af de to litterære værker har vi bestræbt os på både at være reflektive over, hvilken videns-konstruerende position de to diagnostikere indtager på den samfundsvidenskabelige arena. Selve samtidsdiagnosebegrebet skriver sig ind i en sociologisk kontekst, hvorfor vi ud fra denne betragtning anser både Pedersen og Petersen som relevante bidragsydere til at belyse vores problemstilling. Det er dog væsentligt at forstå, at selvom begge analyser skriver sig ind i en samtidsdiagnostik, er deres formål med analyserne vidt forskellige. Hvor Pedersen kommer fra en økonomisk- og politisk baggrund, har Petersen derimod rod i sociologien. Med sin baggrund som sociolog er Petersen optaget af de etiske dilemmaer ved den samfundsudvikling, som i dag kan observeres. Pedersen derimod betragter disse udviklinger ud fra et økonomisk perspektiv, og ønsker med sin diagnose at belyse behovet – og argumentere for nødvendigheden af - den gennemgribende strukturelle og politiske udvikling som Danmark har gennemgået de seneste årtier. Ser vi kildekritisk på de to diagnostikere, ligger i selve opsætningen af vores studie en kontradiktion (kritisk refleksion), i og med de to ser vidt forskelligt på den samfundsmæssige udvikling. Hvor Pedersen – ud fra et globaliseringsperspektiv - argumenterer for, at Danmark ikke havde kunne oppebære centrale velfærdsordninger, hvis ikke vi havde foretaget de strukturelle og politiske ændringer, som globaliseringen afkræver, mener Petersen derimod, at netop disse forandringer har medført omfattende sociale og samfundsmæssige omkostninger. Pedersens betragtninger formuleres altså ud fra en række nødvendigheder, som han identificerer på makroplan, hvorimod Petersen søger efter etiske forandringsprocesser, der påvirker individet på mikroniveau. Begge forfattere italesætter de menneskelige ressourcer som væsentlige for samfundet, men hvor Pedersen betragter disse ressourcer ud fra et perspektiv, hvor menneskets indsats bliver afgørende for nationens stadige opretholdelse af et velfærdssamfund, er forståelsen noget anderledes hos Petersen. Også her er individet omdrejningspunktet for samtidsdiagnosen, men den centrale pointe

hos ham, at den samfundsstruktur som Pedersen understreger nødvendigheden af, vil øge risikoen for at gøre folk syge. Vi er opmærksomme på, at værdisættet i to samtidsdiagnoser, udspringer fra forskellige videns-positioner. Pedersens værk vil med andre ord bære præg af aktive til- og fravalg i relation til de politiske – og historiske nedslagspunkter, som fremhæves i bogen, og vil dermed også være udtryk for hans tolkninger og udlægning af en virkelighed. Petersens kritik af konkurrencestaten vil derimod udspringe af en viden om det sociologiske - men ikke økonomiske - felt, hvorfor hans kritiske refleksioner – med udgangspunkt i Pedersens værk – repræsenterer et helt andet værdi- og moralsæt.

Samtidsdiagnosen som analytisk greb

Vores grundlæggende forståelse af det samtidsdiagnostiske begreb henter vi hos Lars Geer Hammershøj. Samtidsdiagnostikken finder sine rødder i filosofien men i takt med, at sociologien udvikles til en videnskabsform, følger samtidsdiagnosen med, og etableres som en del af sociologien. Dette sker netop fordi *"(...) samfundets modernisering i udgangspunktet er samtidsdiagnostisk anlagt."* (Hammershøj, 2008:36). Hammershøj præsenterer samtidsdiagnosen som en analysestrategi til at italesætte de tendenser og historiske vilkår, som er medvirkende til at definere samtiden.

Samtidsdiagnosens analysestrategi skal forstås som *"(...) en form for kritik"* (ibid, 2008:33), hvis formål er at generere nye perspektiver, der positivt kan bidrage til at tænke anderledes. Hammershøj påpeger således, at samtidsdiagnosen i sin helhed er kritisk, og ikke lader sig nøjes med blot at bekræfte de samfundsmæssige udviklinger. I forlængelse af dette inddrager Hammershøj det socialanalytiske perspektiv, *"(...) hvor samtidsdiagnosen er eksplicit reflekteret som kritisk (...)"* (ibid, 2008:34). Det er imidlertid ikke tilstrækkeligt blot at kritisere samtiden. Kritikken må - ifølge Hammershøj - samtidig stræbe efter at tydeliggøre, hvordan samtiden kunne være anderledes. Det socialanalytiske perspektiv skal dermed forstås som en nytænkning af samtidsdiagnosens kritik og dets vilkår. *"I det socialanalytiske perspektiv fungerer samtidsdiagnosen i denne sammenhæng som kritik ved at konstruere og præsentere nye perspektiver, der fatter tidens tendenser på alternative måder."* (ibid, 2008:35). Det er væsentligt at være sig bevidst, at samtidsdiagnosen kan medvirke til at diagnosticere *"(...) de mere grundlæggende forandringer i*

samtiden (...) og derfor ikke kan anvendes til "(...) at forudsige det fremtidige udfald af udviklingen." (ibid, 2008:37). Samtidsdiagnosens genstandsfelt centrerer sig omkring de nye tendenser og forandrede vilkår for samtiden. Samtidsdiagnostik skal med andre ord forstås som en refleksionsform. "Det er (...) en refleksion over det brud, der karakteriserer vor tids historiske vilkår, og en refleksion over samtidens tendenser, der giver sig til kende som konsekvenser af de nye vilkår." (Hammershøj, 2008:37). Dermed bliver samtidsdiagnosens ærinde ikke et forsøg på at etablere en anden eller mere rigtig beskrivelse af det konkrete samfund, men derimod et forsøg på "(...) at tænke anderledes om de historiske vilkår for det sociale, der er ved at gøre sig gældende i samtiden (...)." (ibid, 2008:41). Herved bliver samtidsdiagnosens ærinde at udvide det, der lader sig tænke, eller det, der aktuelt gør sig gældende i samfundet. Dette sker bl.a. ved at konstruere forskellige perspektiver eller andre relevanskriterier for viden.

De to samtidsdiagnoser

Konkurrencestaten

Ove K. Pedersen, professor i komparativ politisk økonomi, fremfører i bogen *Konkurrencestaten* (2011) påstanden om, at ændringerne i verdensøkonomien har medført store konsekvenser for dansk økonomi og politik. Han forsøger således med sin diagnose at påvise, at der er en sammenhæng, hvor der på den ene side findes en tiltagende internationalisering af handel med varer, kapital og arbejdskraft – globaliseringen – og på den anden side forandringerne i den danske velfærdsstat, herunder dens opgaver, organisation og ledelse. Hans perspektiv har med andre ord til formål at belyse globaliseringens politisk-økonomiske historie. I denne forbindelse forklarer Pedersen, at målsætningen om, at samfundet skal kunne klare sig i den internationale konkurrence - ved at indgå i en international kamp på kompetencer, viden og udvikling - i dag er fremherskende. Med sin diagnose forsøger Pedersen - med afsæt i en institutionel teori - at påvise, hvordan der er sket store økonomiske, politiske og kulturelle forandringer i de institutioner, som er med til at karakterisere den danske samfundsøkonomi. Det er i denne forbindelse, at Pedersen introducerer begrebet *konkurrencestaten*. Introduktionen har til formål at belyse forandringerne af efterkrigstidens etablering af en international økonomi og opbygningen af de nationale velfærdsstater. Disse forandringer har i dag medført, at måden, hvorpå man politisk drøfter sociale og statslige anliggender, ser væsentlig anderledes ud, end for blot få årtier siden. Vi har dermed - ifølge Pedersen - fået en ny politisk kultur: "Min definition af politisk kultur går ikke på kultur i bred

forstand, men netop på politisk kultur og vedrører derfor kun de idealer og værdier, der kommer til udtryk i beslutninger, som træffes af autoritative organisationer (...).” (Pedersen, 2011:33).

I bogen præsenterer Pedersen de historiske vilkår, som han anser for at have haft afgørende betydning for udformningen af nutidens politik. Pedersen argumenterer her for, at tidsperioden mellem begyndelsen af 1970’erne og 1990’erne bestod af en mellemtidsperiode *“(...) mellem efterkrigstidens orden og nutidens globale orden.”* (ibid, 2011:13). I 1970’erne træder Danmark ind i EF, og nationens økonomi bliver for alvor integreret i en international sammenhæng. Det er samtidig i dette årti, at efterkrigstidens nationale økonomi rammer sin første og største økonomiske krise. Massearbejdsløshed og genopbygning af de nationale økonomier bliver for alvor en realitet, og efterkrigstidens velfærdsstat viser sig som værende umulig at finansiere. 1970’erne er samtidig det årti, hvor mulighederne for økonomisk- og social lighed samt etableringen af sociale bevægelser vinder indpas. Mellemtidsperioden blev dermed en periode, hvor velfærdsordningerne blev introduceret. Det er også her, hvor sociale-, økonomiske-, personlige- og politiske rettigheder for alvor kom på den politiske dagsorden (ibid, 2011).

I begyndelsen af 1990’erne sker der et historisk vendepunkt for dansk økonomi og politik. En epoke af verdensøkonomiens historie nåede sin afslutning, og blev samtidig startskuddet til en ny begyndelse. Det var i denne periode, at globaliseringen for alvor blev en del af den internationale, politiske dagsorden. Pedersen beskriver globaliseringen som *“(...) den politiske skabelse af post-nationale markeder, der er en forudsætning for øget international økonomisk integration gennem samhandel.”* (ibid, 2011:42). Ved mellemtidsperiodens ophør bliver nutidens globale orden en realitet. Pedersen forklarer, at *“(...) her begynder omlægningen af de nationale velfærdsstater og introduktionen af de nationale konkurrencestater. Det er i det hele taget heromkring, at en anden international økonomi skabes.”* (ibid, 2011:14). Velfærdsstatsbegrebet blev i 1960’erne og 1970’erne udskældt fordi velfærdsstaten bl.a. blev anset som en trussel mod borgerens individuelle frihed. Denne forståelse har vi imidlertid bevæget os væk fra, og det positive syn på velfærdsstatens formål om at kompensere og beskytte nationens borgere og virksomheder, har vundet indpas. De politiske og samfundsmæssige holdninger til velfærdsstatens involvering i det enkelte menneskes liv har ikke peget i en entydig retning. Ikke desto mindre har den offentlige velfærd gennem de

seneste årtier været underlagt store udvidelser. Den offentlige velfærd har med andre ord bredt sig, hvorfor velfærdsstaten har haft behov for et større økonomisk grundlag, for at kunne opretholde sit eksistensgrundlag (ibid, 2011).

Den nationale økonomi blev i efterkrigstiden etableret på målsætningen om at beskytte de enkelte staters *hjemmemarkeder*. Med konkurrencestaten bliver markedet derimod ikke længere betragtet som et *hjemmemarked*, men snarere som en del af det internationale og globale marked. Her bliver nationernes materielle og immaterielle ressourcer afgørende, fordi de skal udbydes og indgå i konkurrencen med andre nationer. Dette stiller større krav til den enkelte nations konkurrencedygtighed. Deltagelse i den globale konkurrence kræver, at nationen evner at gøre sig selv attraktiv. Behovet for en internationalt orienteret samfundsmodel er med andre ord et væsentligt udgangspunkt og belæg i Pedersens argumentationskæde. Modellen må rumme økonomiske logikker, hvor effektivisering bliver omdrejningspunkt. Det er altså i dette behov for forandring, at konkurrencestaten finder sin aktualitet. Kort sagt adskiller konkurrencestaten sig fra velfærdsstaten fordi den forsøger *"(...) at mobilisere befolkningen og virksomhederne til at deltage i den globale konkurrence (...)"* (ibid, 2011:12).

Ret og pligt i konkurrencestaten

En væsentlig del af Pedersens samtidsdiagnose er balancen mellem ret og pligt. I det følgende vil vi derfor redegøre for Pedersens udlægning af de forandringer og nye forståelser af forholdet mellem ret og pligt, som overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat har ført med sig.

I efterkrigstiden blev der opbygget velfærdsstater i mange lande. I Danmark – og i Norden generelt – opbyggede man *"(...) en universel velfærdsstat, hvor alle fik den samme ret til at modtage sociale ydelser, ligesom alle fik stillet social service (uddannelsen og sundhed) til rådighed fra skattefinansierede statskasser."* (Pedersen, 2018:56). For, at drømmen om en universel velfærdsstat² kunne realiseres, blev det essentielt, at de af nationens borgere som *kunne*, blev uddannet til at forsørge sig selv og sin næste. Med de velfærdsstatslige principper følger en retstankegang. De politiske udformninger i mellemtidsperioden rummede en tankekonstruktion, hvor borgerens *ret* blev et gennemgående emne. Enhver får ret til råd og vejledning, ved sygdom,

² Termen "Den universelle velfærdsstat" uddybes i særskilt afsnit under begrebsafklaring

arbejdsløshed og/eller andre sociale begivenheder, som kan skabe konsekvenser for den enkeltes eksistensgrundlag. Samfundet giver - med velfærdsstaten - den enkelte borger ret til et liv på et økonomisk anstændigt grundlag (ibid, 2018).

Hvor velfærdsstaten var med til at skabe en retstankegang, bliver der med konkurrencestaten skabt nye forståelser omkring borgerens rettigheder. Retstankegangen glider mere i baggrunden, og erstattes af en forståelse omkring ret og pligt. Borgerens *ret* til økonomisk hjælp, råd og vejledning er fortsat eksisterende, men afhænger nu af, hvorvidt borgeren opfylder de *pligter*, der er opstillet som betingelse for modtagelse af hjælpen. Modkrav er med andre ord et væsentligt og afgørende element i at modtage ydelser fra staten. De opstillede krav og betingelser som borgeren forpligter sig på, differentierer afhængig af den enkelte borgers aktuelle livssituation. Fælles for borgerne bliver dog, at de har pligt til- og ansvar for at gribe og anvende de muligheder, der etableres i den beskæftigelsesrettede indsats, som et led i at træde ud af det offentlige system og ind på arbejdsmarkedet (ibid, 2018).

Præstationssamfundet

Anders Petersen, lektor i sociologi på Aalborg Universitet, har som en del af sin forskning beskæftiget sig med depression som samfundsfænomen. Han beskriver depression som en demokratisk problematik, der er medvirkende til at understrege grundlæggende vilkår omkring, hvad det indebærer at være menneske i vor tids samfund. Årsagsforklaringen til denne negative samfundsudvikling henter han i den præstationskultur som - ifølge Petersen - i dag er fremherskende. Han beskriver bl.a., at menneskets evne til at præstere har opnået status som et grundlæggende ideal for det enkelte menneskes evner til at realisere et meningsfyldt liv. Petersen sætter herunder ord på en udvikling, hvori han argumenterer for, at der samfundsmæssigt lægges alt for stor vægt på, at det enkelte individ bliver i stand til at anvende egne ressourcer til at skabe en præstation, som kan få samfundsmæssig værdi. Vi lever dermed - ifølge Petersen - i et præstationssamfund (Petersen, 2016).

Petersens samtidsdiagnose skal således ses i lyset af konkurrencestatens aktualitet. Han beskriver konkurrencestaten som *"(...) et bagtæppe for præstationssamfundet."* (ibid, 2016:55).

Konkurrencestaten bliver hermed det fundament, som præstationssamfundet udspringer fra. I dette ligger altså en anerkendelse af, at konkurrencestatens primære opgave er at sikre, at nationen i sin helhed mobiliseres til at være deltagende i den globale konkurrence. *"Her gælder det om at kunne tage kampen op i den globale konkurrence og dermed uddanne folk til at indgå i den kamp. (...) At gøre folk markeds- og arbejdsparate"* (ibid, 2016:57). Det bliver dermed statens opgave at opdrage nationens borgere til at kunne påtage sig rollen som den gode repræsentant for konkurrencestatens overordnede logikker. Petersen beskriver i denne sammenhæng et nyt individideal, hvor mennesket beskrives som et "opportunistisk og egennyttigt individ". *"I nutiden er den opportunistiske person én, der lader sig motivere af incitamenter. En person, hvis formål er at realisere sin egennytte (...) Det er sådan set ligegyldigt, hvordan vedkommende gør det, så længe personen maksimerer sin nytte i selvinteressens navn."* (ibid, 2016:58). Konkurrencestaten behøver derfor selvfokuserede individer, der er i stand til - ved hjælp af egne ressourcer og kompetencer - at realisere det liv, som den enkelte anser som det gode liv. Det sikkerhedsnet, som var omdrejningspunktet for velfærdsstatsmodellen, er i konkurrencestatens principper blevet indskrænket. Deltagelse på arbejdsmarkedet bliver derfor vurderet som en afgørende fællesskabsarena man må – og skal indtræde på, hvis man ønsker at realisere konkurrencestatens vision for det gode liv, samt til opnåelse af konkurrencestatens idealer omkring at maksimere sin egen nytte. *"Hvor velfærdsstaten ville skabe det gode, demokratiske menneske og samfund, ses mennesket i konkurrencestaten som ét styk arbejdskraft, der skal være produktiv, effektiv og til rådighed for arbejdsmarkedet."* (ibid, 2016:56).

I sin analyse af præstationssamfundet beskriver Petersen ligeledes en udvikling i den førte politik: *"(...) man skal da heller ikke lede længe efter politiske tiltag, hvor tvangen til arbejde indføres i socialstrukturelle enheder og legitimeres med henvisning til arbejdets positive konsekvenser."* (ibid, 2016:59). Arbejdets bidrag til individets udvikling er - ifølge Petersen - blevet en central fokusering i politiske tiltag, dette især i på det beskæftigelsespolitiske område. Vi har tidligere beskrevet kontanthjælpsreformen fra 2013, hvor målsætningen om at få etableret en relation imellem borger og arbejdsmarked bliver det væsentligste i den socialfaglige indsats. At det skal kunne betale sig at arbejde, er i langt højere grad end tidligere blevet det toneangivende for udformningen af politiske

tiltag. Det er netop denne udvikling, som er medvirkende til at skabe det præstationssamfund, som Petersen beskriver.

For at forstå præstationssamfundets omfang og implikationer er det - ifølge Petersen - væsentligt, at der etableres en forståelsesramme omkring den kultur, som er dominerende i denne samfundsform. Petersen præsenterer kulturen som en *præstationskultur*, hvor anerkendelsen gives til det enkelte individ på baggrund- og betinget af menneskets sejre og bedrifter. Han understreger her, at menneskets evne til at skabe præstationer altid har været aktuel bl.a. i sportsverdenen. "*(...) vinderne får medaljer, trofæer, anerkendelse og status (...), som alle andre ser op til, tilbeder og beundrer (...)*" (ibid, 2016:60). Her har det at være i stand til at præstere, været af afgørende betydning for opnåelse af de ønskede resultater. Problemet opstår, når dette bliver standarden. Hårdt arbejde bliver det væsentligste, hvorfor individet må indordne sig under præstationskulturens præmisser. Med konkurrencestaten og præstationssamfundet beskriver Petersen en udvikling i samfundsstrukturens kultur, hvor fokuseringen på *præstationen* har skabt en aktualitet i samfundets overordnede kredsløb, hvor "*(...) mennesker skal indordne sig under præstationens logikker.*" (ibid, 2016:62). Individets kompetence til at etablere og udføre præstationer bliver dermed en essentiel, social kompetence, som får afgørende betydning for det enkelte individs socialiseringsmuligheder (ibid, 2016).

Kapitel 4: Teori

Teori

I dette afsnit ønsker vi at redegøre for, hvilke teoretiske perspektiver og forståelser vi har valgt at anlægge til analysering af specialets empiriske materiale. Vi vil lægge ud med en redegørelse for valget af de tre nedslagspunkter som teoretisk afsæt; institution, individ og samfund. Specialets empiriske materiale er med til at danne grundlaget for de teoretiske perspektiver, som skal skabe rammen for specialets analytiske dele. Ved en systematisk gennemgang af specialets primære empiriske materiale har vi - på trods af materialernes differentierede perspektiver og værdisæt - fundet en række lighedspunkter. For at besvare specialets problemformulering har vi valgt at analysere ud fra den komparative metode. I denne sammenhæng er det afgørende, at vi formår at identificere sammenfald i det primære empiriske materiale samt at kunne anvende de sammenfald, der har mest relevans for specialets overordnede perspektiv.

Vi er på baggrund af den systematiske gennemgang af det empiriske materiale, blevet i stand til at identificere tre væsentlige sammenfald mellem Ove K. Pedersen og Anders Petersens samtidsdiagnostiske analyser. Begge samtidsdiagnostiske analyser anvender *institutioner*, *individet* og *samfundet/fællesskabet* som centrale elementer i deres analytiske præsentationer. Dog finder vi ikke vores egne identifikationskompetencer tilstrækkelige. Vi har derfor været interesseret i at finde andet materiale, som har kunne fungere som fyldestgørende argumentation for, hvorfor de tre valgte lighedspunkter er relevante at anvende i denne sammenhæng. Vores argumentation for lighedspunkternes relevans finder vi i Zygmunt Baumans sociologiske diagnose om den flydende modernitet (2006).

Den flydende modernitet forsøger at indfange de menneskelige – om end umenneskelige – konsekvenser, som den stigende globalisering fører med sig. Det flydende moderne skal forstås som en direkte modsætning til Baumans sociologiske begreb om ”den faste modernitet”. Med den flydende modernitet forsøger Bauman at italesætte den udvikling i nutidens samfund, hvor identiteter, statsdannelse, fællesskab, normer og regler, politisk udvikling osv. ikke længere har faste holdepunkter, men tværtimod i langt højere grad løsriver sig, og dermed er underlagt konstant forandring. Udviklingen af den flydende modernitet har - ifølge Bauman - særligt gjort sig gældende

i et samfundsmæssigt- og menneskeligt perspektiv – med store konsekvenser til følge. I den flydende modernitet opererer Bauman med de forskydninger, der er sket i opfattelsen af frihed, individualitet, arbejdsliv og fællesskab. Han argumenterer bl.a. for at disse forskydninger, er medvirkende til at skabe et fravær af normer. Dette er en udvikling som - ifølge Bauman - er i risiko for at udvikle en usikkerhed hos de borgere, som er en del af det fællesskab, hvor fraværet af normerne er aktuelt (Bauman, 2015).

Bauman arbejder med begrebet "mønstre", og forsøger med den flydende modernitet at italesætte forandringerne i disse mønstre. Med fraværet af de sociale normer påvirkes mønstrene også. Der er ikke længere noget, der er givet på forhånd, og individet må derfor i større udtrækning end tidligere bære ansvaret for skabelsen af disse mønstre, så de kan blive til gavn for den enkelte. Mønstrene skal altså medvirke til at skabe individet. Når individet selv bliver ansvarlig for skabelsen af disse mønstre, vil individet naturligt - ifølge Bauman - ligeledes være ene om ansvaret – også, hvis udviklingen ender som et nederlag (ibid, 2015).

Bauman beskriver ligeledes en udvikling, hvor der sker en tilbagetrækning af de offentlige fællesskabsbaserede og statsstøttede garantier. Med det henviser han til de offentlige instanser, som oprindeligt var etableret med det formål at hjælpe nationens borgere i tilfælde af menneskelig ulykke og/eller sociale problematikker. Bauman argumenterer i forlængelse af dette for, at begreber som institution, stat, politik og samfund tidligere rummede en forståelse af fællesskabet som noget varigt og stabilt. Med tendensen til tilbagetrækning af disse offentlige garantier udvikler disse begreber - i den flydende modernitet - imidlertid en transparenthed, som har medvirket til at udviske den forståelse og det budskab, som begreberne oprindeligt repræsenterede (ibid, 2015).

Baumans samtidsdiagnose om den flydende modernitet bidrager med utallige andre nedslagspunkter, end de tre som vi i dette speciale vælger at fokusere på. Ikke desto mindre finder vi Baumans sociologiske perspektiv relevant som argumentation for specialets nedslagspunkter og deres aktualitet. Bauman anvender begrebet og forståelsen omkring samfundet/fællesskabet og individet som centrale omdrejningspunkter for sin analyse og forståelse af modernitetens udvikling. Bauman præsenterer samtidig institutionsbegrebet, som et begreb, der tidligere repræsenterede

et fællesskab, men som i kraft den flydende modernitet, nu repræsenterer et nyt budskab tilpasset de samfundsmæssige udviklinger (ibid, 2015).

Definitionen af individ, institution og samfund

Formålet med nærværende afsnit er at tydeliggøre specialets positionering i forhold til den teoretiske forståelse af analysedelens tre nedslagspunkter. Det er her væsentligt at præcisere, at denne positionering blot har til formål at bidrage til belysning af, hvilken teoretisk forståelse vi anlægger på individ-, institution- og samfundsbegreberne, hvorfor de heller ikke vil blive direkte anvendt i specialets analyserende del.

Individ

Individbegrebet stammer fra det latinske "individuum", og betyder udelelig. Når vi i dette speciale anvender begrebet, er det med afsæt i den moderne og nutidige forståelse og kontekst, hvor individbegrebet præsenteres som en betegnelse for det enkelte menneske. Et individ bliver i den moderne forståelse samtidig også anset som den mindste instans eller den mindste del i en given kontekst. Individet vil f.eks. altid være "mindre" i forhold til staten eller samfundet (Christensen, 2005). Et individ i form af en menneskelig skikkelse rummer noget unikt. Forståelsen omkring individets unikhed finder vi i individbegrebets atomistiske perspektiv. Med det menes der, at det er individets detaljer, der bidrager til unikheden. Det unikke ved individet er netop de egenskaber, som individet besidder og tilegner sig. Dermed bliver det enkelte menneskes kerne det, der danner grundlaget for det unikke, og bidrager samtidig til at skabe et individualiseret menneske (ibid, 2005). Ud fra denne betragtning kan der argumenteres for, at vi i dette speciale anvender individbegrebet ud fra en humanistisk forståelse af mennesket (Healy, 2009).

Institution

Specialets andet nedslagspunkt er institution. Når vi anvender termen institution, er det med en forståelse af begrebet som *alle* institutioner og områder, der hører ind under den offentlige sektor. Til at uddybe institutionsbegrebet har vi valgt at trække på Dalberg-Larsen og Kristiansens udlægning af det offentliges opgaver og organisationsformer. Til at klassificere statens opgaver peger de på tre elementer. I den første kategori falder de opgaver, der omhandler *regulering og styring*. Det vil sige opgaver, der kan falde inden for det retlige – og ikke-retlige spektrum, og

omhandler generel styring gennem forskellige tiltag, eller styring ved hjælp af konkrete beslutninger. Et konkret eksempel på dette kunne være 225-timersreglen, der med sit overordnede krav om beskæftigelse følges op med bestemte sanktioner, såfremt lovkravet ikke efterleves. Sanktionen bliver i dette tilfælde, at den arbejdsledige bliver trukket i ydelser, med mindre vedkommende er fritaget fra reglen eksempelvis på grund af graviditet, uddannelse m.m. (Ankestyrelsen, 2018). I den følgende kategori falder de opgaver, der drejer sig om *statslige serviceydelser*. Dette kunne eksempelvis være uddannelse (undervisning), sygepleje og deslige. Endelig har vi den sidste kategori, der omhandler *faktisk virksomhed*, som f.eks. drift af landets havne (Dalberg-Larsen og Kristiansen, 2014). Alle disse opgaver håndteres i forskellige organisationsformer med hvert sit bureaukratiske forvaltningsorgan. Samlet set repræsenterer de dog en offentlig sektor, hvis opgaver er mangfoldige og omfattende.

Når vi vælger at anvende begrebet *institution* og ikke eksempelvis den offentlige sektor eller den offentlige myndighed, er det fordi specialets empiriske materiale, præsenterer den offentlige sektor som en institution. Institutionsbegrebet dækker i dette speciale over uddannelsesinstitutioner og myndighedsinstitutioner (f.eks. de kommunale jobcentre). Offentlige institutioner kan betragtes fra forskellige perspektiver. Når vi i dette speciale vælger at anvende begrebet, er det med en forståelse af offentlige institutioner, som institutioner, der gennem magt forsøger at regulere og kontrollere samfundets borgere og virksomheders økonomiske- og sociale adfærd.

Samfund

Det tredje nedslagspunkt i specialets analyse er samfundet. En nutidig forståelse af samfundsbetegnelsen omhandler ofte et land som et socialt fællesskab. Samfundsbetegnelsen kan dog også dække over forståelsen i en politisk kontekst, hvor samfundet bliver betragtet som en stat. Når vi i dette speciale vælger at anvende termen *samfund*, gør vi det ud fra en forståelse omkring, at begrebet hviler på tre ben. Med det mener vi, at samfundsbegrebet skal ses som en samlet betegnelse, der dækker over stat, marked og civilsamfund (Skov Henriksen, 2014). Hvis samfundsbegrebet anskues i et sociologisk perspektiv, vil definitionen af et samfund omhandle en forståelse omkring, at et samfund består af forskellige individer, som er forenet i rum og tid. Et samfund bindes i dette perspektiv sammen af individernes fælles traditioner og målsætninger. Kontrol af samfundet sker ved hjælp af ydre magtmidler og de øvrige samfundsdeltageres

forestillinger om den sociale orden. Vores forståelse af samfundsbegrebet bygger dermed på en sociologisk opfattelse omkring, hvordan samfundet er konstrueret, og hvordan det kontrolleres. Når begrebet anvendes som et konkret nedslagspunkt, er det samtidig med afsæt i en moralfilosofisk forståelse. Her er det modsætningen mellem et individ (noget unikt) og samfundet (en helhed), der bidrager til forståelsen af samfundet som et fællesskab, der også inkluderer staten.

Begrebsafklaring

Det sociale arbejde

For at blive klogere på, hvordan fremkomsten af konkurrencestaten og præstationssamfundet påvirker det sociale arbejde i beskæftigelsessektoren, må vi først og fremmest gøre os klart, hvad vi forstår ved socialt arbejde. Ifølge Nissen, Fallov og Ringø er meget af det sociale arbejde indlejret i velfærdsstaten, og kan ses som *"(...) et udtryk for en samfundsmæssig erkendelse af, at mennesker kan have behov for hjælp eller støtte, og for en solidaritet, der bygger på, at det ansues som meningsfuldt og rationelt at gøre noget for andre mennesker, for fællesskabet og for samfundet (...)"* (Nissen, Fallov og Ringø, 2018:13). Arbejde og indsatser, der retter sig mod de borgere, der af forskellige grunde har behov for særlig hjælp og støtte, er altså afgørende for den måde vi forstår os selv som velfærdsstat, og udtryk for ikke blot praksis men også et bestemt ideal og menneskesyn. Ifølge Dansk Socialrådgiverforening er det primære mål for socialt arbejde i korte træk at *"(...) fremme af social forandring, social udvikling og social samhørighed, styrkelse og frigørelse af mennesker."* (IFSW 2014 jf. Dansk Socialrådgiverforening). Beskrivelsen forholder sig altså til en række overordnede idealer, der skal tjene som rettesnor for det arbejde som landets socialrådgivere udfører hver dag. Det er imidlertid sådan, at det sociale arbejde - som så mange andre felter - er underlagt gældende samfundsmæssige forhold og strukturer, og må som resultat handle herudfra. I relation til dette speciales problemfelt kan det for socialrådgiverne i landets mange jobcentre derfor også være vanskeligt at omsætte IFSW's definition til konkret praksis, i og med de opererer under en organisation, hvor de ikke har mandat til at handle egenrådigt, men må tage hensyn til gældende love, regler og lokale bestemmelser og normer.

Da dette speciale beskæftiger sig med den del af det sociale arbejde, som det konkret udfolder sig inden for de offentlige, giver det god mening at tage fat i Tine Egelund, idet hun repræsenterer en forståelse af socialt arbejde, der *"(...) er karakteriseret ved indsatser, som sigter mod at muliggøre alles deltagelse i samfundet."* Hun uddyber herunder, at *"(...) Socialt arbejde balancerer mellem samfundskrav til borgerne om at arbejde, deltage og opføre sig lovlydigt og normalt m.m. og borgernes krav om sikkerhed, tryghed og autonomi"* (Guldager og Skytte, 2013:11). I denne forståelse er det sociale arbejde kendetegnet ved sociale indsatser, der er til for at beskytte den enkelte borger men samtidig varetage statens interesser. Indlejret i denne forståelse er dog en dobbelthed i og med der kan være tale om konfliktende menneskesyn og tilgange til arbejdet med de mest udsatte. Spændingen mellem, hvad det sociale arbejde skal og statens interesser, er blevet særlig aktuell at forholde sig til med fremkomsten af konkurrencestaten. I dag er der fra statslig side et skarpt fokus på, at velfærden skal effektiviseres og koste os mindre. Samtidig opereres der med en konkurrencelogik, hvor devisen er, at vi kun kan konkurrere på det globale marked, såfremt vi tilpasser vores velfærdsstat (og dermed også det sociale arbejde), og øger vores generelle velstand. En logik, der ligeledes afspejler sig i den måde man ser på- og forholder sig til borgerne – også de mest udsatte. Når den offentlige sektor dertil indrettes og styres ud fra denne logik, er der - ifølge Nissen, Fallov og Ringø - en *"(...) risiko for, at velfærd i stigende grad bliver præget af et ensidigt økonomisk, individualistisk og instrumentelt menneskesyn."* (Nissen, Fallov og Ringø (2018:12). De pointerer her, at der kan være risiko for, at statslige interesser kan gå ind og dominere det sociale arbejde i den offentlige sektor, hvormed borgerens problematikker risikerer at blive negligeret og overhørt i kampen for at skabe øget velstand og konkurrencedygtighed. Vi har altså her at gøre med to forskellige typer af tilgange til det sociale arbejde. Den ene definition, som forholder sig til det sociale arbejde ud fra de værdier, som socialarbejderne selv ønsker bør være rettesnor for arbejdet. I den anden definition derimod trækker det sociale arbejde på en mere instrumentel tilgang til borgeren, og er måske derfor også den opfattelse af socialt arbejde, som ligger tættest op ad det mennesyn, som vi kan identificere i konkurrencestatens forståelse af- og forventning til borgeren.

Når vi derimod skal beskrive, hvad vi forstår ved socialt arbejde, trækker vi på en lang anerkendelsestradition, som implicit stiller store krav til både statens måde at forstå- og handle på lovgivningsmæssigt i relation til borgerne. Ligesom det sætter normative krav til den måde, hvorpå

de socialarbejdere, der har den daglige kontakt med borgerne, forholder sig til- og ser på de grupper af mennesker, som behøver ekstra støtte og hjælp i perioder af deres liv. Denne forståelse finder vi hos Høilund og Juul, der stiller sig på skuldrene af en lang række kritisk teoretiske tænkere. Særligt centralt for deres tænkning står Axel Honneth, der med sin anerkendelsesteori har haft stor betydning for den måde, hvorpå Høilund og Juul forstår socialt arbejde. I deres bog *Anerkendelse og dømmekraft i det sociale arbejde* (2005) fremdrager de en forståelse af det sociale arbejde som et felt, der fokuserer på den etiske kerne. De fortæller, at *”Den etiske kerne i socialt arbejde bør efter vores opfattelse være at understøtte den enkelte borgers mulighed for, så vidt muligt, at kunne forfølge sin egen vision om det gode liv. Ved menneskelig opblomstring forstår vi en proces, hvor borgeren ud fra sin egen selvforståelse udvikler en identitet, der bygger på selvtillid, selvagtelse og selvværd. I dette perspektiv er socialt arbejde ikke alene en aktivitet, som støtter mennesker til et bedre liv, men også har det videregående formål at understøtte udviklingen af velfungerende samfundsborgere”* (Høilund & Juul, 2005:31). Hvor idealet hos Egelund er, at det sociale arbejde skal understøtte borgerne til aktiv deltagelse i samfundet og sikre, at borgeren er i stand til at møde de krav som samfundet stiller, forholder Høilund og Juul sig anderledes til feltet. Modsat Egelund fokuserer de på, at det er *samfundet*, der skal indrettes på en sådan måde, at alle borgere har mulighed for at opnå et godt liv og menneskelig opblomstring. Begge hold er optagede af, at det sociale arbejde skal være med til at skabe velfungerende samfundsborgere, men hvor velfungerende samfundsborgere hos Egelund betyder borgere, der kan arbejde, begå sig i samfundet og handle lovlydigt, får velfungerende en anden betydning hos Høilund og Juul. Her er opfattelsen nemlig, at samfundet nyder bedst af, at borgeren først og fremmest understøttes i at opnå et godt selvforhold. Det er ved at bidrage til denne menneskelige udvikling, at man ifølge Høilund og Juul opnår velfungerende samfundsborgere, der er i stand til at bidrage til samfundets udvikling på bedst mulig vis. Idealet hos dem er altså, at det sociale arbejde og forståelsen af, hvad det skal, indrettes ud fra et grundlæggende princip om anerkendelse. Det er samtidig med denne normative forståelse af det sociale arbejde, som vi går til analysen med.

Den universelle velfærdsstat

Velfærdsstaten er under tiden blevet tildelt forskellige navne og begreber, eksempelvis den *traditionelle* eller den *universelle* velfærdsstat. Fælles for begreberne er en forståelse omkring et samfund, hvor der kollektivt bidrages til en række goder, der i forskellige konstellationer bliver fordelt blandt samfundets borgere (Larsen & Andersen, 2015). Vi anvender i dette speciale primært begrebet om den *traditionelle* velfærdsstat. Det gør vi på baggrund af specialets empiriske materiale, hvor forståelsen af samfundet netop præsenteres som traditionel. I dette ligger en forståelse af, at den traditionelle velfærdsstat bygger på principper fra universalismen. Til at uddybe, hvilke idealer den traditionelle velfærdsstat tilstræber, vælger vi at anvende Jørgen Goul Andersens teoretiske beskrivelser af begrebet *den universelle velfærdsstat*, og hvad dette begreb indbefatter.

Goul Andersen beskriver den universelle velfærdsstat, som kendetegnet ved tre hovedtyper:

- Alle er i princippet omfattet af de samme regler
- Generelle ydelser: Alle har adgang til de samme ydelser
- Multidimensional bestemmelse/Adækvate ydelser for alle

(Andersen, 1997).

Ifølge Goul Andersen kan velfærdsstatslige ordninger - firkantet set - indplaceres på en skala fra fuld universalisme til en komplet residuale model. En velfærdsstat kan altså befinde sig tættere eller længere fra enten den ene eller anden idealtipekonstruktion, men selv de mest universelle velfærdssystemer vil som udgangspunkt bestå af flere forskellige velfærdsordninger. Overgangen er derfor også glidende, og kan manifestere sig i mange konstellationer.

Det første af de tre hovedsystemer beskriver Andersen som et *retsbaseret* kriterie. At alle i princippet er omfattet af de samme regler, betyder, at velfærdsordningerne *"(...) tildeles efter objektive kriterier og som sådan konstituerer sociale rettigheder."* (Andersen, 1997:12). At alle borgere skal være omfattet af de samme regler, kan samtidig forstås som et krav om, at de sociale rettigheder skal være medborgerskabsbaserede. Med medborgerskabsbegrebet henviser Andersen til forståelsen omkring, at velfærdsydelserne tildeles uafhængigt af, hvorvidt borgerne selv har bidraget til finansieringen af dem. Når velfærdsordningerne tildeles ud fra et retsbaseret princip,

udvisker det samtidig i stor udstrækning det skønsmæssige princip i tildelingen af ordningerne. Skønnet i tildeling af velfærdsordningerne er fortsat eksisterende, men anvendes primært som overbygning på det fundamentale retskrav (ibid, 1997).

I universalismens andet hovedkriterie præsenterer Andersen alles lige adgang til de samme ydelser. Med det henviser han til forståelsen omkring, at alle offentlige serviceydelser - herunder uddannelses- og sundhedssystemer - er *generelle*, og dermed står til rådighed for alle borgere. Andersen beskriver i forlængelse af dette, at offentligt producerede velfærdsydelser både kan være universelle og samtidig kræve en form for brugerbetaling, eller tildeles ud fra behovskriterier. Der kan dermed opstå en form for selektivitet i tildelingen af velfærdsordningerne i den universelle velfærdsstat. Andersen anvender betegnelsen *selektivitet* i en positiv og negativ forstand. Med den negative selektivitet vil ikke alle have adgang til ydelserne. Ydelserne kan f.eks. være forbeholdt samfundets svageste, og tildeles derfor ud fra princippet om behov. Dermed bliver velfærdsordningerne residuale ordninger (ibid, 1997:14). Med den positive selektivitet, er der tale om en generel ydelse, hvor alle har ret til modtagelse af en basisydelse, men hvor et individuelt skøn er medvirkende til at bestemme, hvorvidt den enkelte har behov for f.eks. tillægsydelser. Dermed bidrager den positive selektivitet til en positiv særbehandling af nogle borgere.

I den tredje hovedtype taler Andersen om multidimensionale definitioner af velfærdssystemet. Med det henviser Andersen til, "(...) at selv de mest universelle velfærdssystemer bygger på et mix af velfærdsordninger, hvoraf nogle kun er universelle i den allermest brede betydning af ordet." (ibid, 1997:15-16). Mange velfærdssamfund har således på baggrund af historiske udviklinger i bl.a. befolkningssammensætning valgt en samfundsmodel, der afspejler den multidimensionale definition af universalismen.

Kapitel 5: Analyse

Analyse del 1 – Konkurrencestaten

Opbygning

Med konkurrencestaten som genstandsfelt vil den første del af den kvalitative analyse bearbejdes ud fra de tre nedslagspunkter *institutioner*, *individ* og *samfund*. Analysen vil blive bygget op omkring en diagnose og kritisk refleksion over de brud i perspektiver på- og forståelser af det beskæftigelsespolitiske områder som ses med overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat.

Til at begynde med finder vi det relevant at lave en kort komparation af Pedersens konkurrencestatsbegreb med neoliberalismens idealer. Dette vil vi gøre, fordi vi oplever at disse to begreber ofte bruges synonymt, da de har en række idealer til fælles. De udspringer ikke desto mindre af forskellige historiske rødder, og repræsenterer derfor også forskellige perspektiver og betragtninger på det danske samfunds historiske udvikling. Herefter vil vi gå videre til de tre nedslagspunkter.

Under det første nedslagspunkt *institutioner* vil vi se nærmere på, hvordan overgangen fra traditionelt velfærdssamfund til konkurrencestat har forandret forståelsen af den offentlige sektors rolle. Særligt vil vi fokusere på, hvordan konkurrencestaten har været med til at forandre synet på, hvilke forpligtelser den enkelte har overfor samfundet. Forandringer, der har været stærkt bidragende til at forme de logikker og rationaler, som styrer udformningen af skole- og uddannelsessektoren, og den identitetsdannelse, der sker her. Ved at identificere disse forandringer, kan vi blive klogere på, hvilken rolle skole- og uddannelsesinstitutionerne spiller, når det drejer sig om at udvikle og præge individet i overensstemmelse med de konkurrencestatslige værdier og normer. Herunder, hvordan individet opnår et godt liv, og hvilke forpligtelser det har overfor fællesskabet. Det er med dette in mente, at vi knytter an til en anden institution, nemlig beskæftigelsessektoren, der ligeledes er omdrejningspunktet for specialet. Her vil vi kigge nærmere på de nye forståelser i- og af beskæftigelsessektoren som vi i dag ser repræsenteret samt, hvilken funktion beskæftigelsesarbejdet tjener i en konkurrencestat.

I det efterfølgende nedslagspunkt er vi optagede af at blive klogere på de forandringer, som overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat har betydet for det enkelte *individ*. Vi vil derfor se

nærmere på, hvordan konkurrencestaten forholder sig til individet og dets potentialer samt, hvilke forventninger, der ligger indlejret i nye forståelser af individets rolle. Dette fører os videre til et konkret blik på beskæftigelsessektoren, og på, hvordan de ledige stilles i en senmoderne konkurrencestat. Afsnittet vil blive afsluttet med et konkret illustrativt eksempel på 225-timersreglen.

Endelig vil sidste nedslagspunkt **samfund** orientere sig mod nye erkendelser af, hvordan individet indplacerer sig i et samfundsfællesskab. Her ønsker vi – ud fra et ledighedsperspektiv - at vide mere om, hvorvidt konkurrencestatens forandrede menneskesyn og øgede forventninger og krav til de ledige, er med til at påvirke den måde, hvorpå vi forholder os til hinanden. Her fokuserer vi særligt på sammenhængskraften og det aktive medborgerskab.

Neoliberalisme og konkurrencestat – to sider af samme sag?
En almindelig misforståelse er, at der ofte sættes lighedstegn mellem begreberne neoliberalisme og konkurrencestat, og det er da heller ikke vanskeligt at se, hvorfor de to begreber kan ses i relation til hinanden. Alligevel er det væsentligt at skelne mellem, hvad de to historisk set repræsenterer, ligesom det er vigtigt at forstå, hvorfor konkurrencestaten ikke nødvendigvis kan og skal forstås alene som et entydigt resultat af neoliberale udviklingstendenser.

Når vi taler om neoliberalisme, refereres der til en ideologisk og politisk strømning, som har aner tilbage til mellemkrigstiden, og som delvist – men ikke udelukkende – opstod som en reaktion og et politisk opgør mellem socialisme og nazisme. Siden hen fulgte opbygningen af den traditionelle velfærdsstat, og et politisk ønske om at skabe lige adgangsmuligheder til demokratiet og dennes instanser. Forenklet sagt var hensigten at øge sammenhængskraften i samfundet, for derved at virke som barriere og forhindre gentagelser af fortidens ekstremisme. I 1970'erne fik de europæiske velfærdsstater dog efterhånden vanskeligheder ved finansielt at oppebære udgifterne til velfærdsstaten, hvorved der blev skabt politisk grobund for en reintroduktion af den neoliberale kritik af velfærdsstaten (Pedersen, 2011:21 ff.). Den krise, som opstod i 70'erne, var således begyndelsen på en omfattende reformering af de skattefinansierede kerneydelser som velfærdsstaten hidtil havde været garant for. Samtidig var denne krise også startskuddet for det, vi

senere skal komme til at kende som konkurrencestaten, der netop tager sit *"(...) udgangspunkt i de betydelige ændringer, der er sket i den økonomiske arbejdsdeling og den politiske magtfordeling siden 1970'erne (...)"* (Dehlholm og Pedersen, 2013:54), og som dækker over *"(...) en stat, der konkurrerer med andre stater om at skabe gunstige betingelser for deres private virksomheders konkurrencedygtighed i en situation, hvor den internationale konkurrence foregår mere globalt og med færre nationale grænser for varernes, kapitalens og arbejdskraftens frie bevægelighed."* (ibid, 2013:54). Konkurrencestatsbegrebet er altså udtryk for en udviklingstendens, der går i retning af en offentlig sektor, der er – og fortsat skal - indrettes således, at *"(...) den formår at understøtte samfundets konkurrenceevne på et globalt marked."* (Nissen, Fallov og Ringø, 2018:12). Denne udvikling betyder - ifølge Pedersen - samtidig, at det er blevet et grundlæggende og blivende vilkår, at vi som samfund gennem effektivisering og ansvarliggørelse, må bestræbe os på at yde mest muligt for færrest mulige ressourcer (Ellegaard, 2011:15). Sagt på en anden måde er begrebet konkurrencestaten *"(...) et bredere og mere overordnet begreb end nutidens ideologiske strømme og dækker altså over flere forskellige strategier for tilpasning til globalisering og europæisering."* (Dehlholm og Pedersen, 2013:56).

Fælles for neoliberalismen og konkurrencestaten er det menneskesyn, og de forståelser som de repræsenterer. Til trods for, at vi netop har argumenteret for begrebernes forskellighed i oprindelse, er der dog tydelige fællesnævner i deres forståelse af individet og dets rolle. Hvor mennesker ud fra en traditionel velfærdsforståelse er blevet set som unikke og enestående i et samfund, hvis rolle var at generere mest mulig velfærd, for derved at øge samfundets generelle velstand, ses mennesker i et neoliberalistisk konkurrenceperspektiv som rationelle og egennyttige individer, der alene er motiveret af at udnytte de muligheder, der foreligger, for at maksimere egen vinding og velstand (jf. Pedersen, 2011:32, Nissen, Fallov og Ringø, 2018:12). Samtidig er der – når vi ser på Pedersens udlægninger oven for - sket drastiske ændringer i forhold til, hvilke krav nationalstaterne møder, hvis de i dag vil gøre sig gældende på et internationalt marked. Ser vi på disse perspektiver i et konkurrencestatsligt perspektiv, ligger der latent i dette menneskesyn ikke alene en betragtning om, at mennesker er opportunistiske, men også en bekymring for, om vi på længere sigt er i stand til at opretholde det velfærdsniveau som vi har kendt til hidtil. Når Pedersen argumenterer for, at det er afgørende for nationens økonomi, at alle borgere bidrager optimalt til samfundets stadige opretholdelse i kraft af uddannelse og arbejde, er det altså ud fra en betragtning om, at det kun er

ved at træffe økonomisk-politiske beslutninger – baseret på neoliberale idealer – at vi kan forme og regulere den offentlige sektor og dennes institutioner i en retning, der understøtter en effektiv og konkurrencedygtig økonomi. Derfor ses det også som et svigt, hvis vi som samfund ikke tager alle nødvendige skridt for at hjælpe borgerne til at udnytte deres fulde potentiale. Dette er nødvendigt ikke blot for at sikre, at vi som nation kan konkurrere på det globale marked, men også for at sikre, at vi stadig kan oppebære de kerneydelser, som vi kender fra den traditionelle velfærdsstat (Pedersen, 2011:196).

Med et klarere blik for, hvilket værdifællesskab neoliberalismen og konkurrencestatsbegrebet deler, er vi nu klar til at forholde os mere konkret til problemfeltets kerne. I det følgende afsnit vil vi se nærmere på, i hvilket lys vi kan forstå den offentlige sektors rolle set ud fra et konkurrencestatsligt perspektiv.

Institutioner

Den konkurrencedygtige stat

Ser vi nærmere på, hvordan Pedersen udlægger institutionernes rolle i konkurrencestaten, træder særligt én pointe frem. Vores økonomiske, politiske og kulturelle institutioner er blevet en afgørende brik i kampen for at konkurrere og skabe fordele på det internationale marked. I denne forbindelse fremdrager han et citat fra den daværende VK-regerings arbejdsprogram fra 2010, hvori der står, at *"(...) De vigtigste spilleregler i vores samfund er ikke de love, politikerne vedtager, men de normer, som er vokset frem imellem os over generationer (...)"* (Pedersen, 2011:32). Når Pedersen vælger netop dette citat, er det sandsynligvis for at demonstrere det normative skifte i den politiske kultur, der har haft stor indvirkning på den almene borger, og hvordan pågældende forholder sig til sig selv og til aktuelle samfundsmæssige udfordringer. Han understreger hermed, at de politiske beslutninger, der træffes af vores autoritative organisationer, repræsenterer et bestemt sæt idealer og værdier. I takt med fremkomsten af en ny statsform, vil disse værdier transformeres til normer, der påvirker ikke blot os selv, men også det blik med hvem den offentlige sektor møder borgeren.

Men hvordan kan vi forstå den forandring, som institutionerne i den offentlige sektor har gennemgået i takt med konkurrencestatens fremkomst? Ifølge Pedersen er der bred politisk enighed om, at staten ikke alene skal skabe de *strukturelle* muligheder, der sætter den enkelte i

stand til realisere de potentialer som vedkommende har, men også forberede borgerne på et langt og aktivt arbejdsliv, såfremt vi som samfund fortsat ønsker at levere de bedst mulige resultater. I forlængelse af dette bliver det - ifølge Pedersen - derfor også afgørende, at staten formår at foregribe og ikke mindst forebygge det, der i den traditionelle velfærdsstat kaldtes *sociale begivenheder* (ulykke, arbejdsløshed, skilsmisse m.m.), ved at intervenere gennem erhvervs- og arbejdsmarkedspolitik. Der er altså sket et skifte i velfærdsstatens opgaver og sigte, i og med man er gået fra en traditionel velfærdsforståelse af, at alle kan rammes af udefrakommende begivenheder, der på den ene eller anden måde kræver statslig handling. Eller sagt på en anden måde, en mere afventende position. Til i dag, hvor vi som samfund tilføjer mange økonomiske og sociale ressourcer for i videst mulig udstrækning at handle proaktivt således, at vi som samfund kan forebygge og forhindre, at mennesker marginaliseres, og derved er i risiko for ikke at stå til rådighed for samfundet. Erfaring viser imidlertid, at vi mennesker til trods for, at man politisk har anlagt en langt mere offensiv tilgang til forebyggelse af sygdom og arbejdsledighed, stadig rammes af sociale begivenheder, der forhindrer en gruppe af samfundets borgere i at bidrage økonomisk til fællesskabet. Det er konsekvenserne for disse mennesker, som vi er interesseret i at se nærmere på. Sammenholder vi Pedersens betragtninger med Bauman, har sidstnævnte en langt mere dystert opfattelse af denne udvikling. Bauman argumenterer for, at hvor vi traditionelt set har accepteret den "byrdefulde gensidighed", der ligger i det kollektive ansvar, som er grundprincippet i velfærdsstaten, er samfundet i dag præget af en tiltagende polarisering mellem de *kunnende* og de *ikke-kunnende* (med Baumans ord: de velstillede og de svageste). Med andre ord er det Baumans pointe, at hvor de velstillede traditionelt set har opfattet det som en moralsk forpligtelse/nødvendighed at være med til at opretholde et socialt sikringssystem, der kunne fungere som værn mod menneskelig lidelse, anses det ikke længere som et kollektivt ansvar at sikre dette. Dette medfører - i Baumans optik - et samfundsvigt, i og med de *ikke-kunnende* - i denne sammenhæng de mest udsatte kontanthjælpsmodtagere - lades i stikken, og er overladt til at *kæmpe* for sig selv. Godtager vi Baumans præmis, kan en mulig udfordring i en dansk kontekst blive, at den øgede polarisering vil påvirke opbakningen til de traditionelle (universelle) velfærdsydelse. Nissen, Fallov og Ringø udtaler i denne sammenhæng, at "*Den viden som, der marginaliseres i neoliberalisme og neoliberale strategier, er indsigten i, at mennesker - udover at være individer med individuelle interesser - også er kollektive væsener, der kan se det rationelle i og motiveres af*

kollektive formål" (Nissen, Fallov, Ringø, 2018:60). Den brede befolknings opbakning til kollektive formål, der ikke nødvendigvis bidrager til opfyldelse af egne mål, er altså en forudsætning for, at et samfund - der i øvrigt er præget af store sociale skel og menneskelig diversitet - alligevel kan oppebære den kollektive rationalitet, der skal til for at løse samfundsproblemer. "Det kan for eksempel handle om opbakning til, at nogle skal have særlig økonomisk eller social støtte, selv om de ikke betaler det samme tilbage, fordi det bidrager til velfærd, tryghed, lighed eller social sammenhængskraft" (ibid, 2018:60). Samlet set præsenterer både Bauman og Nissen, Fallov og Ringø nogle tendenser, som netop er omdrejningspunktet for Pedersens analyse, men som også forholder sig kritisk til, hvad neoliberale værdier gør ved vores sociale sammenhængskraft.

Med dette in mente går vi til et nærmere blik på beskæftigelsespolitikens udvikling over tid, og de forståelser som konkurrencestaten har båret med sig, når det drejer sig om arbejdsløshed. I relation til besvarelse af specialets overordnede problemstilling, finder vi det her relevant at se på de mennesker, som - til trods for statens forebyggende instanser - alligevel rammes af udefrakommende begivenheder, eller som ikke er i stand til at præstere på det niveau som, der kræves. De mennesker som af forskellige årsager ikke umiddelbart kan påtage sig et ordinært, lønnet arbejde, må altså søge hjælp og økonomisk støtte hos selv samme instans, hvis krav de ikke kan imødekomme. Dette er en problematik som vi ønsker at udforske yderligere, og det følgende afsnit vil derfor være en udfoldelse af de problematikker, der kan opstå, når særligt udsatte arbejdsløse mødes med konkurrencestatens perspektiver på mennesker og arbejdsløshed.

Institutionel konkurrenceevne

At staten har til opgave at sikre, at *alle* står til rådighed for arbejdsmarkedet, er en pointe som Ove K. Pedersen fremfører i sin meget omtalte bog *Konkurrencestaten* fra 2011. Heri forklarer han, at statsapparatet i dag har gennemgået en reorganisering, for kunne skabe den konkurrencekraft, der er nødvendig globalt set. Dette har samtidig haft stor betydning for den måde, hvorpå vores arbejdsmarkeds- og beskæftigelsespolitik ser ud i dag, og hvilket sigte det har. Ifølge Pedersen startede den proaktive tilgang til arbejdsløshed allerede tilbage i 1990'erne og kan - lidt firkantet sagt - stilles op i to dele: den ene del handler om de reformer, stramninger og sanktioneringsmetoder (f.eks. begrænset dagpengeperiode og kontanthjælpsloft) som man har taget i brug for at tilskynde de minoriteter, som ikke er i arbejde til at skabe en tilknytning til

arbejdsmarkedet. Den anden del omhandler de udviklinger, der generelt er foretaget på beskæftigelsesområdet i relation til majoriteten af arbejdstagerne. Her har man gennem en lang række politiske tiltag ændret vilkår og rettigheder – eksempelvis med fleksible barselsmuligheder, fonde til efter- og videreuddannelse og lignende, der gør, at borgerne tilskyndes til at komme på arbejdsmarkedet tidligere og blive længere. Når tendensen går i denne retning, er det - ifølge Pedersen - et udtryk for, at *"(...) den enkelte skal arbejde for at realisere sig selv og derigennem bidrage til den aggregerede velstand."* (Pedersen, 2011: 197). Samtidig er det *"(...) forestillingen om livet som arbejde, der gør, at beskæftigelsespolitikken sammen med aktive arbejdsmarkedspolitik i stigende grad lægger uddannelsespolitikken under sig og generelt er på vej til at udgøre en logistik bestående af incitament, der tilskynder til at arbejde og sætter grænser for lysten (egennytten) til ikke at arbejde."* (ibid, 2011:199). Opfattelsen af, at mennesket får den bedste og mest holdbare tilknytning til fællesskabet via arbejdsmarkedet, ser vi stærkt repræsenteret i den offentlige sektor, ikke blot i relation til de personer, som er blevet en del af beskæftigelsessystemet, men også hos de unge er et klart fokus på arbejdsmarkedet vigtigt. Når Pedersen udtaler sig om skolens opdragende rolle, pointerer han at: *"(...) folkeskolen – nu for første gang i sin mere end 160 år lange historie – ikke mere har som primær opgave at danne den enkelte til at være borger eller deltager i et demokrati, men at udvikle den enkelte til "soldat" i nationernes konkurrence."* (ibid, 2011:172). Hvor de offentlige uddannelsesinstitutioner i velfærdsstaten påtog sig et medansvar for at danne rammerne for en mange facetteret personlighedsudvikling og lige adgang til demokratideltagelse, er dette nu kun et sekundært – måske endda tilsidesat - ideal i konkurrencestaten. I stedet er succeskriteriet nu at sikre, at de unge allerede fra folkeskolen forberedes på kravene ved et kommende arbejdsliv og på pædagogisk at forme deres personlighed, så de er i stand til at reagere på tilskyndelser (ibid, 2011:200). Denne pædagogiske tilgang kalder Pedersen for *rationel pædagogik*, og skal forstås i lyset af det skifte i menneskesyn som overgangen til konkurrencestat har ført med sig. Blikket med hvilket vi vurderer succes har følgelig også skiftet retning.

Nye statsformer kræver nye mennesketyper

”Mens skolen skal skabe den personlighed, der motiveres af tilskyndelser, skal beskæftigelsespolitikken skabe de incitamenter, der nøder personen til selvrealisering ved arbejdet.” (Pedersen, 2011:200).

I kølvandet af udgivelsen af Konkurrencestaten i 2011 blev Pederen interviewet af undervisernes fagblad *Folkeskolen.dk*. Heri udtaler han sig om folkeskolens nye rolle, hvori han pointerer, at skolen – trods hvad mange ellers mener – ikke længere har til formål at skabe universel læring og dannelse hos det enkelte barn, men i stedet har til opgave at forme barnet til arbejdet og det fællesskab som følger med. Hovedformålet bliver med andre ord, at fremme udviklingen af det arbejdsomme og flittige individ. Han understreger samtidig, at hvor man tidligere havde en ambition om at 85% af en årgang skulle gennemføre en ungdomsuddannelse, er fokus i dag skiftet til at fokusere på de 15%, der ikke gennemfører. Netop denne perspektivforskydning er - ifølge - Pedersen et udtryk for, hvordan statens uddannelsesinstitutioner er tæt forbundne med de økonomiske visioner staten repræsenterer i dag. Man ønsker fra politisk side at oppebære størst muligt udbud af arbejdskraft, hvorfor de sidste 15% også bliver det væsentligste fokus (*Folkeskolen.dk*, 2011).

Uddannelse skal forberede de unge på at arbejde
Det er ikke kun i folkeskolen, at vi ser denne form for tendens. Også i overgangen til de videregående uddannelser og til arbejdsmarkedet har man taget forskellige redskaber i brug for at lede de studerende i retning af en hurtig tilgang til arbejdsmarkedet. Siden uddannelsesoptagelsen i 2009 har der været mulighed for at gange sit karaktergennemsnit med 1,08 såfremt man påbegynder en videregående uddannelse inden for to år efter man har afsluttet sin ungdomsuddannelse (Uddannelses – og forskningsministeriet, 2018)³. Her er der altså tale om en bonusordning, der belønner de elever, som vælger den hurtige vej til en videregående uddannelse, og derved stiller

³ Den pågældende bonusordning blev i december 2018 afskaffet af et enigt Folketing. Ordningen vil være afskaffet i 2020, og skal øjensynligt være med til at give de studerende mere fleksibilitet og ro til at vælge uddannelse. Afskaffelsen sker som led i en større aftale, hvor man også justerer retskravet om, at en bacheloruddannet skal påbegynde en kandidatoverbygning med det samme såfremt vedkommende ønsker at gøre krav på en plads. I stedet får den studerende nu tre år, så de har mulighed for at skabe en kontakt til arbejdsmarkedet, inden de ønsker at udbygge deres kompetencer (*dr.dk*, 2018)

dem bedre end de elever, som bruger længere tid end to år på at beslutte om de skal læse videre, og hvad de eventuelt har interesse i at studere. Bonusordningen kan samtidig - i et konkurrencestatsligt perspektiv - ses som et udtryk for, at man gennem belønning forsøger at tilskynde de studerende til at indtræde på arbejdsmarkedet så hurtigt som muligt.

På de videregående uddannelser har man ligeledes indført krav til de studerendes uddannelsesforløb (gældende fra studerende, der startede på en videregående uddannelse d. 1/6-2016 eller senere). Med mindre der er særlige hensyn at tage, så skal de studerende have et aktivt, kontinuerligt og fremdriftsorienteret uddannelsesforløb, hvoraf de højst må være 6 måneder forsinket. Overskrides dette, risikerer den studerende at blive kategoriseret som studieinaktiv, og kan få frataget sin ret til SU (su.dk, 2019). Når den studerende så er færdig med sin uddannelse, venter et langt arbejdsliv, men skulle den studerende ikke have opnået ordinær beskæftigelse umiddelbart efter endt uddannelsesforløb, er der mulighed for at modtage dagpenge, såfremt den studerende har indbetalt til en a-kasse. Har den studerende ikke meldt sig ind i en a-kasse senest to uger efter endt uddannelsesforløb, har vedkommende ikke ret til at modtage dagpenge, men skal først optjene retten til dagpenge ved at opfylde et indkomstkra. Satsen er ligeledes justeret således, at den ligger betragteligt under den fulde dagpengesats. Godtager vi konkurrencestatens præmis om, at samfundets unge mennesker skal være proaktive, når det drejer sig om deres fremtidige arbejdsliv, og at de selv er ansvarlige for at skaffe sig et økonomisk levegrundlag, giver disse regler god mening. Tesen er nemlig, at staten – ved at anvende økonomiske incitamenter og sanktioner – kan motivere den studerende til at tænke på sin fremtid og tage ansvar for sin økonomi - også på lang sigt – således, at vedkommende ikke kommer til at ligge samfundet til last. Den studerende skal derfor i den sidste og afgørende del af sin uddannelse, både afslutte en eller flere eksaminer, hvad enten der er tale om en bachelor, en kandidat, en erhvervsuddannelse eller lignende. Men vedkommende skal også tage stilling til et fremtidigt arbejdsliv samt søge job således, at en eventuel ledighedsperiode kan undgås.

Det er altså ikke kun i den konkrete beskæftigelsespolitik, at vi ser, hvordan økonomiske sanktioner og incitamenter anvendes til at flytte mennesker i den retning, som man finder er økonomisk rentabel, og som man politisk mener, kan være med til at foregribe eventuelle kriser. Kriser, der i sidste ende anses som begivenheder, der koster samfundet dyrt. Også på uddannelsesområdet

forsøger man i langt højere grad end før at forberede de studerende på, at samfundet ikke længere ubetinget står til rådighed når en social begivenhed eventuelt indtræffer (f.eks. ledighed). De rettigheder som staten tidligere var garant for, er nu tæt forbundet til pligt. Pligten til at tage ansvar for eget liv. Ligesom man forsøger at holde de studerende fast på, at en uddannelse skal have et klart og fokuseret sigte mod arbejdsmarkedet, og der er derfor også en forventning om, at man strukturerer sit uddannelsesforløb således, at man hurtigst muligt bliver tilgængelig for arbejdsmarkedet, og kan bidrage økonomisk til fællesskabet. Dette er - ifølge Pedersen - vigtigt, ikke blot fordi der i konkurrencestaten er en forventning om, at man enten er – eller forbereder sig til – at være selvforsørgende, men også fordi vi gennem skattesystemet *indbetaler* til de kollektive goder som stadig uddeles, og derved også er moralsk forpligtet på, at bidrage til vores fælles "kasse" (Pedersen, 2011). Eller sagt med andre ord "vil man nyde må man også yde".

Den omringede institution

Ifølge Pedersen udgør driftsinstitutionerne kernen i den offentlige sektor, og det er også her, at størstedelen af de økonomiske ressourcer anvendes (Pedersen, 2011:217). I forlængelse af dette forklarer han, at man er gået fra at have en decideret social politik parallelt med en arbejdsmarkedspolitik, til i dag alene at tale om beskæftigelsespolitik. Dette har givet ledighedsområdet, hvad Pedersen beskriver som "*(...) en ring af styring, kontrol og tilskyndelser lagt omkring sig.*" (ibid, 2011:217). Et eksempel på et af de styringsredskaber han i sin bog fremhæver, er implementeringen af refusionssystemet. Heri fortæller han, at: "*Kommunerne skal yde for pengene, og refusionssystemet blev opbygget således, at de fik økonomiske tilskyndelser til at skaffe så mange i job som muligt og aktivere så mange som muligt*" (ibid, 2011:218). Sidstnævnte er særligt interessant i, og med det italesætter ønsket om at styre beskæftigelsesindsatsen i bestemte retninger ved hjælp af økonomiske incitamenter. Ved at implementere et system, der gør det fordelagtigt at prioritere visse indsatsformer, hvorimod andre nedjusteres, kan man mindske risikoen for eventuelle negative økonomiske konsekvenser. Det er altså ikke alene borgerne, der bliver mødt med incitamenter og sanktioner, også statens egne institutioner forsøger man at styre gennem adfærdsregulerende metoder. Og hvorfor nu det, kan man spørge sig selv? Ifølge Pedersen skal de ansatte i kommunerne og jobcentre ses som "agenter" for staten og har som følge deraf pligt til at værne om, og ikke mindst fremme de interesser som den har. Samtidig er man fra politisk

side godt klar over, at de mennesker, der sidder ude i frontlinjen også har et vist skønsmæssigt råderum til at handle ud fra. Det betyder også, at de intentioner som man har haft fra statens side ikke altid eksekveres, som man havde tænkt det. Når den enkelte kommune skal vurdere eksempelvis en borgers mulighed for at blive fritaget fra en pligt, eller ret til bestemte ydelser vil der som oftest være tale om paragrafer, der lægger op til fortolkning. Det er altså de(n) tilknyttede sagsbehandler(es) individuelle vurdering, der ligger til grund for afgørelsen. Derfor vil sager af den samme art også kunne føre til vidt forskellige resultater. Som vi tidligere har fundet frem til, er et af hovedtrækkene ved konkurrencestaten at begrænse, hvor mange offentlige midler der uddeles således, at vi også på den lange bane kan sikre, at der er økonomisk råderum til de essentielle velfærdsgoder, der kendetegner et velfærdssamfund. Der kan derfor også argumenteres for, at de økonomiske beslutninger, der træffes af de enkelte sagsbehandlere, kan vække bekymring hos staten i, og med de kan føre til enten besparelser eller udgifter afhængig af de(n) enkeltes vurdering(er) i sagsforløbet. Derfor forsøger man også her - forklarer Pedersen - at regulere beslutningsprocesserne ved at udfordre deres selvstændighed gennem en række drifts- og kontrolfunktioner. Denne kontrol kommer til udtryk dels gennem *"(...) beskæftigelsesplaner og kontrolleres ved hjælp af præstations – og effektmålinger, resultatrevisioner, benchmarking, dokumentationskrav procedurer og krav (...) men også gennem brugerinddragelse og brugerundersøgelser, domstole og ombudsmand (...) ved hjælp af konkurrence om resultatudløsende bevillinger baseret på udvist effektivitet og efficiens samt den styring, der sker med anvendelse af efterspørgsel baseret på brugernes frie valg og ved hjælp af outsourcing af opgaver."* (ibid, 2011:218-219). Disse kontrolfunktioner er fortløbende til forhandling afhængig af deres virkning, og er - ifølge Pedersen - et udtryk for den reformvillighed som ligger indlejret i konkurrencestatsformen (ibid, 2011:206). Reformeringen af den offentlige sektor og dennes rolle udtrykkes af professor Henning Jørgensen, Center for arbejdsmarkedsforskning, som *"(...) en grundlæggende og værdibaseret forandring i den måde området styres og tænkes på politisk (...) som i høj grad har betydning for den enkelte arbejdsløse borger og det perspektiv, der anlægges i forhold til håndteringen af arbejdsløshed som et socialt problem."* (Guldager og Skytte, 2013:225). Hvilke implikationer disse forandringer har haft for de ledige borgere, er vi optagede af at blive klogere på, hvorfor den følgende analysedel vil være et nærmere kig på, hvordan vi kan forstå det

ændrede menneskesyn som de politiske perspektiver på arbejdsløse og arbejdsløshed har haft for det enkelte individ.

Individ

I denne del af analysen er vi optagede af at forstå, hvilke overordnede værdi- og normsæt konkurrencestatens fremkomst har betydet for samfundet i dag. I den forbindelse vil vi understrege, at det ikke er dette speciales ærinde at foretage en omfattende analyse af moralbegrebet, og hvordan dette har forandret sig over tid, men vi er alligevel optagede af at undersøge, hvordan et ændret menneskesyn har indvirket på konkret beskæftigelsespolitik og dennes udformning.

Nye forpligtelser

Med behovet for en omstrukturering af velfærdsstaten og nye økonomiske logikker til finansiering af den, følger også nye forventninger og krav til den enkelte borger. Pedersen beskriver konkurrencestaten som en stat, der *"(...) søger at gøre den enkelte ansvarlig for sit eget liv, ser fællesskabet som knyttet til arbejdet og frihed som identisk med friheden til at realisere egne behov (...)"* (Pedersen, 2011:12). Statens primære opgave er altså ikke længere kun at danne borgeren til at være menneske og borger, men derimod at udvikle den enkelte til at indgå i den globale konkurrence for nationen. Med de konkurrencestatslige principper betragtes mennesket - ifølge Pedersen - i langt højere grad som værende rationelt tænkende, samt styret og motiveret af mulighederne for at realisere egne ressourcer, kompetencer og interesser. Modsat individopfattelsen i den traditionelle velfærdsstat, bliver mennesket derfor heller ikke længere anset som noget enestående, enkeltstående eller unikt, og mennesket kan ikke blot defineres ved at *være menneske*. Friheden til at vælge ses derimod ikke som entydigt positivt hos Bauman. Med frisættelsen til at træffe valg, der understøtter individets livsprojekt, følger også risikoen for nederlag. Disse to er tæt forbundne, og kan - ifølge Bauman - ikke adskilles. Friheden vil altid gå hånd i hånd med risikoen for at fejle. Selvom *"(...) et spring ud i det uvisse (...) utvivlsomt lokker med nye og derfor vidunderligt oplivende sansninger, er det også et forvarsel om fiaskoens ydmygelse og det tab af selvagtelse, som nederlaget fører med sig."* (Bauman, 2015:137). Her bliver det - i Baumans udlægning – forbrugersamfundets opgave at sikre, at individet har de rette kompetencer og den viden, der skal til for at træffe det rette valg. Det, at mennesket skal besidde bestemte kompetencer, indikerer dermed også, at friheden til at vælge er tæt forbundet med forventningen

om at træffe de 'gode' og 'rigtige' valg. *"Det valg, man ender med at træffe, er et vidnesbyrd om kompetence eller manglen på samme."* (ibid, 2015:201). Sammenholder vi dette perspektiv med dansk uddannelses- og beskæftigelsespolitik, kan vi genkende dette rationale. Med konkurrencestaten, og den flydende modernitet er mennesket frit til at vælge – man er sin egen lykkes smed – men der er en langt større forventning om, at individet skal være klar til at påtage sig ansvaret for de valg man træffer, og de eventuelle konsekvenser dette måtte have. Sætter vi denne betragtning på spidsen, kan man i og for sig sige, at de mennesker, der indirekte bryder med den usynlige, sociale kontrakt, må være parate til at påtage sig rollen som den ansvarlige.

Herved kan vi konstatere, at der er sket en grundlæggende forandring i forståelsen og opfattelsen af mennesket og dets rolle i samfundet. Mennesket har udviklet sig fra at blive anset som borger og menneske i samfundet, til at blive anset som borger eller "soldat", som Pedersen beskriver det, for samfundet (Pedersen, 2011). Forandringen i grundantagelsen omkring mennesket og dets rolle, har samtidig skabt forandringer i samfundets grundlæggende forventninger til den enkelte. Dette har medført nye forståelser omkring, hvad borgeren har ret og pligt til - i og for samfundets fællesskab. I konkurrencestaten skal mennesket skabe præstationer, der kan bidrage til nationens vækst. Alle har pligt til at bidrage til fællesskabet, hvorfor menneskets frihed betragtes som noget sekundært, og hvor pligten til at yde og skabe vækst derimod bliver den primære og væsentligste mulighed for inklusion i samfundsfællesskabet (ibid, 2018).

Fra eksistentialisme til opportunistik

Som beskrevet ovenfor er det med konkurrencestatens fremkomst blevet statens opgave og ansvar at sikre, at rammerne for den nationale konkurrencedygtighed bliver tydeliggjort. Borgerne skal i langt højere grad end tidligere mobiliseres og motiveres til at udvikle og anvende egne potentialer, ressourcer og kompetencer på en sådan måde, at de kan skabe værdi og bidrage til vækst for fællesskabet. Disse rammer sikres bl.a. ved hjælp af uddannelse og arbejde (Pedersen, 2011). Som beskrevet i afsnittet omkring institutionernes rolle, sker denne personlighedsdannelse primært i folkeskolen, hvorfor skolen bliver primær katalysator i forhold til at forberede eleverne til fremtidig deltagelse – og medansvar for fællesskabet.

Pedersen argumenterer for, at det individideal, som er fremherskende i dag kan kendetegnes ved en *opportunistisk personlighed* (ibid, 2011:188). Til at forstå denne personlighedstype kan vi ikke adskille færdigheder, dannelse og personlighed. I stedet må vi forstå, at hvor mennesket før var unikt i sig selv – unikt ved at være menneske – bliver de færdigheder som individet i dag lærer i skolen vejen til at dannes, og til at udvikle sig som et selvstændigt menneske, der er i stand til at reflektere over egne muligheder og forpligtelser. Når Pedersen kalder konkurrencestatsmennesket opportunistisk, kan det fremstå negativt, men skal ikke blot forstås som individets evne til egoistisk at udnytte og maksimere egen vinding, men også i en bredere forstand, hvor individet har evnen til selvstændigt at gribe nye muligheder og skabe kreative resultater. Hertil påpeger Pedersen et paradoks, for i en senmoderne konkurrencestat er det ikke alene nok, at individet læres færdigheder, der kan understøtte en individudvikling som er motiveret af egennytte. Også det at udvikle en personlighed som ønsker at indgå i et fællesskab, hvor vi kollektivt påtager os ansvaret for hinanden og for demokratiet, er afgørende for at bevare opbakningen til de kollektive velfærdsinstitutioner som vi stadig kender i dag. Med denne forståelse af individet og dets rolle opstår imidlertid også nogle problematikker. På trods af, at Pedersen ikke entydigt afviser, at rester af gamle idealer og værdier fra den traditionelle velfærdsstat kan indvirke på mennesket (hvorfor han også anser overgangen til nye idealer som ufuldendt), er der stadig en fortløbende fordring om, at i en succesfuld personlighedsudvikling ligger det aktive, produktive og økonomisk profitable menneske. Et menneske, hvor statens bestræbelser på at foregribe eventuelle negative indvirkninger og politiske valg har båret frugt.

Dem, der *kan* og dem, der *ikke kan*
Spørger vi konkurrencestatens kritikere, har det selvstændighedsparadigme som konkurrencestaten tilstræber haft store konsekvenser for en gruppe af samfundets borgere. Her tænker vi særligt på de borgere, som er omdrejningspunktet i dette speciale, nemlig de arbejdsløse kontanthjælpsmodtagere. Når de ledige mødes med en institution (jobcenteret), hvis syn på ledighed afspejler et politisk rationale om, at arbejdsløshed er en selvforskyldt situation, vil den ledige opleve at blive mødt af en række krav. Her er der ikke blot tale om lovmæssige krav af praktisk karakter, men også en forventning om, at den ledige demonstrerer en udpræget grad af selvstændighed, omstillingsparathed og en villighed til at møde alle udfordringer og krav som en velkommen mulighed for at afprøve og udvikle sine ressourcer. Det er ifølge Bauman netop i "(...)

den daglige afprøvning af evnen til at tackle livets udfordringer (...)" at "(...) værdighed og selvagtelse formes eller demonteres." (Bauman, 2015:205). Det sociale sikringssystem er derfor også en gave vi giver til hinanden således, at vi kan have tillid til, at velfærdsstaten træder til, skulle personlig fiasko eller ulykke hænde. Formår vi som samfund ikke at opretholde de sociale og *lige* rettigheder, som er konstituerende for den solidariske og velfærdsstatslige tankegang, kan det risikere at erodere fundamentet for gensidig tillid og respekt for hinanden samt det politiske engagement. Det er med andre ord kun ved at erstatte egoisme og eget udbytte med 'lighedens orden', at vi - ifølge Bauman - kan nære interessen for almenvellet. Denne interesse kommer i hans optik til udtryk i det fælles institutionelle netværk. Dette netværk fungerer som værn mod menneskelig fornedrelse, eksklusion og social overflødhed, og giver gennem den kollektive forsikring udsatte borgere rimelige livsvilkår. Baumans centrale pointe bliver her, at det netop er via den gensidige forpligtelse på hinanden, at alle borgere tager ejerskab, og værner om de goder som samfundet besidder. Et samfund, hvor man betragter sine medborgere som lige, og hvor der bevares den solidaritet som er afgørende for, at friheden bliver ægte menneskelig frihed (ibid, 2015).

Når vi ser på den danske socialstat, er det tydeligt at de konkurrencestatslige principper om at forebygge sig ud af sociale begivenheder fylder i de politiske målsætninger. Ser vi imidlertid på andelen af mennesker på overførselsindkomst, er det dog tydeligt, at der stadig findes en gruppe borgere, der oplever et stort pres ved at skulle udvise den parathed som konkurrencestaten fordrer. Mennesker, der trods systemets tilskyndelser, ikke formår at oppebære den stamina som tilstræbes, og som i konkurrencestaten (uofficielt) kategoriseres som dem der *ikke* kan. Netop denne kategoriseringsproces mellem dem, der *kan* og dem, der *ikke kan*, er et emne som forsker i demokrati og velfærd, Mathias Herup Nielsen, har beskæftiget sig med. Som titlen også antyder, udfordrer Herup Nielsen i sin artikel *Det aktive menneskes triumf?* (2015) konkurrencestatens tese om, at individets jobparathed alene kan anskues ud fra en idé om, at mennesker altid er parate og besidder et iboende potentiale til aktivitet (Herup Nielsen, 2015). I artiklen forholder han sig kritisk, til de forandringer som konkurrencestaten har haft for kategorisering af ledige kontanthjælpsmodtagere. Han udtaler herunder, at *"(...) værdier som fremdrift, positivitet, udvikling og aktivitet er med til at skabe et kategoriseringsmaskineri, som bliver ude af stand til at kvalificere en virkelighed med alt det, der ikke lever op til tidens idealer: Menneskelige problemer, passivitet og*

manglende ressourcer. Hvor det eneste, der formelt kan erkendes med det positive blik og gøres til genstand for kategorisering, er selvansvarlige, fremadgående og aktive mennesker, som vi bør møde med krav.” (ibid, 2015:56).

Når vi i forrige afsnit bruger tid på at fremhæve de værdipolitiske træk som er med at forme og præge uddannelsessektoren i Danmark, er det altså for at vise, hvordan man gennem *skoling* forsøger at minimere gruppen af de *ikke-kunnende* og for at øge andelen af *de-kunnende*.

Ansvarliggørelse

En præmis for konkurrencestatens succes er, at staten er i stand til at formidle og implementere den grundlæggende forståelse omkring, at uddannelse er den væsentligste vej til arbejde, og arbejde er den væsentligste vej til inklusion i samfundsfællesskabet. Det beskæftigelsespolitiske område har dermed været underlagt en gennemgribende omstrukturering. Den institutionelle organisering og finansiering betragtes i langt højere grad end tidligere som en del af den nationale konkurrenceevne, hvorfor opfattelsen af politiske reformeringer og deres nødvendighed forandres. Med behovet for effektivitet og konkurrencedygtighed i den nationale økonomi, udvikles der en ny politisk kultur med nye grundlæggende idealer og værdier i de politiske dagsordener. Pedersen beskriver en forandret, politisk kultur, hvor nye værdi- og idealsæt stadfæstes *“(…) til normer og holdninger, der dominerer vort syn på os selv, og de udfordringer, vi som fællesskab står over for.”* (Pedersen, 2011:33). Den vidtgående række af reformer, som har præget beskæftigelsesområdet de seneste årtier kan derfor også ses som et led i at påvirke befolkningens normer, værdier og holdninger. Samtidig har den politiske udvikling medvirket til at understrege konkurrencestatens omfattende indflydelse. Ser vi på den politiske kultur, og de normer og værdier⁴ som den danske nations fællesskab hviler på, har målsætningen i stor udstrækning været *“(…) at ændre på de idealer og værdier, det menneskesyn og det syn på fællesskab, som karakteriserede velfærdsstaten (…)”* (ibid, 2011:33).

Et stærkt socialpolitisk argument for den aktive tilgang til ledighed er, at mennesker *kan*. I det ligger også et grundlæggende opgør med ideen om, at mennesker midlertidigt kan være ramt af

⁴ Ove K. Pedersens forståelse af værdier *“(…) de grundantagelser der ligger bag argumenterne i hverdagens politiske debatter (…)”* (Pedersen, 2011, 169).

udefrakommende begivenheder, der *gør*, at de *ikke kan*. I dag er devisen, at mennesker *altid* kan noget. Samtidig har man fra politisk side en stærk tro på, at arbejde er vejen til *helbredelse*. At det er i det aktive arbejdsliv, at udviklingsmulighederne ligger – muligheden for at realisere sine potentialer og det gode liv. Synet på individet og dets ressourcer har altså i en ren diskursiv forstand fået et mere positivt udtryk. I dette ligger dog også en anerkendelse af, at den ledige må påtage sig det primære ansvar for sin situation (Socialministeriet, 2001). Med reformpolitikken følger også en incitamentstankegang. Denne skal understøtte og supplere de værdier, som sætter sig igennem på det beskæftigelsespolitiske område. Dette indbefatter en politisk overbevisning om, at økonomisk indgriben i individets tilværelse kan fungere som en stærk motivationsfaktor til aktiv deltagelse på det ordinære arbejdsmarked. Diskursivt lægges der særlig vægt på det økonomiske løft individet vil opleve ved at blive selvforsørgende, men også de positive sideeffekter som arbejdsfællesskabet vil medføre for den enkelte.

Sideløbende betones vigtigheden i, at det skal kunne *betale sig* arbejde. Denne grundlæggende politiske holdning ses bl.a. ved reguleringer i de offentlige, sociale ydelser. For, at det skal kunne betale sig at have et ordinært arbejde, skal det *ikke* kunne betale sig at være modtager af offentlig forsørgelse uanset om det er uddannelseshjælp, kontanthjælp, integrationsydelse m.m. Sammenfattende står altså to elementer i centrum for den aktive beskæftigelsesindsats. For det første formuleres forventningen om, at den ledige påtager sig det primære ansvar for sin ledighed, og udmønter dette i en konkret og aktiv indsats for at opnå ordinær beskæftigelse hurtigst muligt. For det andet benyttes økonomiske tilskyndelser og sanktioner til at understøtte borgerens vej til(bage) til beskæftigelse.

225 timers-reglen

Som et konkret eksempel på reformpolitikken og den aktive arbejdsmarkedspolitik har vi valgt at tage afsæt i reformeringen af kontanthjælpssystemet fra 2013. Bevæggrunden for kontanthjælpsreformen var bl.a. et stærkt politisk ønske om, at "(...) skabe et nyt kontanthjælpssystem(...)", hvor målet er "(...) at flere får mulighed for at blive en del af arbejdsfællesskabet, gøre nytte og realisere det potentiale, som alle mennesker har." (Regeringen, 2013:7). Særligt ét eksempel står tydeligt frem, når vi ser på denne reform - nemlig 225-timersreglen. Denne regel omfatter alle på kontanthjælp, uddannelseshjælp eller integrationsydelse og indbefatter, at alle under disse kategoriseringer skal yde 225-timers udstøttet,

ordinært arbejde inden for en 12 måneders periode. Opfylder den ledige ikke dette krav, vil vedkommende blive trukket i ydelser, eller ydelsen vil kunne bortfalde helt. Fritagelse for denne regel er mulig, men beror på et fagligt skøn fra jobcenterets side om, hvorvidt man er *kunnende* eller *ikke-kunnende* (Styrelsen for arbejdsmarked og rekruttering, 2019).

225-timersreglen er relevant at drage frem, fordi den er et godt illustrativt eksempel på de pointer som vi har forsøgt at fremføre ovenfor. Den viser nemlig, hvordan aktivlinjen er blevet udmøntet i praksis. Med denne regel forsøger man fra politisk side at implementere ideen om, at selv minimal deltagelse på det ordinære arbejdsmarked vil kunne tilvejebringe den ledige positive perspektiver på sin ledighedssituation såvel som føre vedkommende tættere på selvforsørgelse. Den er ligeledes et konkret eksempel på, hvordan man ønsker, at den ledige skal "gribe alle muligheder", hvad enten dette job har reelle chancer for at bibringe den ledige ordinær beskæftigelse, eller blot skal forstås som en måde at øge vedkommendes kompetencer. Godtager vi præmissen om, at ordinær beskæftigelse er vejen til at være en del af fællesskabet, kan denne regel ses som et forsøg på at tilskynde den ledige til at komme ud og afprøve egne evner, samt opleve de positive effekter et lønnet arbejde kan have for den enkelte. I et lidt mere kritisk perspektiv kan 225-timersreglen imidlertid også ses som en måde at *presse* nogle timer ud af de borgere, som allerede befinder sig i en vanskelig og udsat situation. Når de *kunnende* borgere mødes med kravet om at yde 225 timers ordinært arbejde, kan to scenarier opstå: den ledige kan forsøge at imødekomme kravet om de 225 timer trods personlige og sociale udfordringer, der gør det vanskeligt. Det andet scenarie er, at den ledige *ikke* er i stand til at levere de 225 timer, hvorfor vedkommende sanktioneres økonomisk gennem reduktion i ydelser. Uafhængigt hvilket scenarie, som udfolder sig, kan man argumentere for, at 225-timersreglen sender et tydeligt signal til den ledige om, at vedkommende selv sidder med beslutningskompetencen omkring, hvilket ydelsesniveau de ønsker at modtage. Eller sagt med andre ord, ønsker borgeren at få fuldt udbytte af sine rettigheder, kræver systemet, at borgeren opfylder sine pligter i forhold til kravet om 225 timers ustyrt arbejde. Dette er altså et konkret eksempel på den ansvarliggørelse, der placeres hos den enkelte kontanthjælpsmodtager. Sammenholder vi den øgede ansvarliggørelse med beskæftigelsespolitikens udvidede målgruppe - der i dag også indbefatter mennesker med komplekse og mange facetterede problemstillinger - kan dette sammenfald risikere at medføre, at nogle borgere oplever at blive klemt i et system, hvor kravet om at skabe præstationer ikke matcher med borgerens aktuelle ressourcer og kompetencer.

Dem der kan, skal

Fundamentet for beskæftigelsespolitikken og dennes udformning er den enkelte borgers aktuelle ressourcer og barrierer. Målsætningen for omstruktureringen er dog entydig klar: *"Mennesker, der kan arbejde, skal stå til rådighed for arbejdsmarkedet."* (Regeringen, 2013:9). At være en aktiv del af arbejdsmarkedet bliver betragtet som afgørende, for at kunne være en del af samfundsfællesskabet. Samtidig skal en aktiv beskæftigelses- og arbejdsmarkedspolitik være med til at sikre et økonomisk, stabilt fundament, der kan være med til at bevare, hvad man politisk set anser som et stærkt, socialt sikkerhedsnet. Væsentligt for analysens pointe er det at bide mærke i, hvordan hovedformålet for beskæftigelsesindsatsen er at understøtte individets evne til at identificere og anvende egne ressourcer og kompetencer til gavn for fællesskabet. Hvis en borgers arbejdsevne - af det offentlige - vurderes tilstrækkelig til deltagelse på det ordinære arbejdsmarked, men ikke er deltagende, betragtes det som et svigt overfor fællesskabet (ibid, 2013).

"Mennesker, der kan arbejde, skal stå til rådighed for arbejdsmarkedet. Ellers bryder de vores fælles kontrakt: alle, der har evnerne, skal bidrage, så vi har råd til et stærkt socialt sikkerhedsnet."
(Regeringen, 2013:9).

Der kan hermed argumenteres for, at ansvaret for opretholdelsen af et stabilt, socialt sikkerhedsnet i høj grad er blevet placeret hos samfundets borgere. Det for så vidt dem, der står uden for arbejdsmarkedet såvel som dem, der er en aktiv del af det. Som tidligere benævnt beskriver Pedersen en forandring i opfattelsen af mennesket og dennes rolle og forpligtelser i- og for samfundet. Han beskriver bl.a., hvordan borgerens forpligtelser har overtrumpet borgerens rettigheder til selv at konstruere eget liv med egne normer og værdier. Etableringen og realiseringen af det gode liv for sig selv bliver betinget af det bidrag, der gives til fællesskabet.

"Pligt har overtrumpet ret, lighed har overtrumpet frihed, og i fællesskabets navn er alle fra elev til pensionist gjort ansvarlige for at deltage som fællesskabets 'fodsoldat' uden muligheden for selv at vælge." (Pedersen, 2018:246).

Den social- og beskæftigelsesrettede indsats bliver altså etableret med udgangspunkt i en grundlæggende forståelse omkring - og en tro på - at individet selv er ansvarlig for sin livssituation,

og for, at individuelle ønsker skal udmøntes i aktiviteter, som bidrager til arbejdsfællesskabet. Udgangspunktet for indsatsen bliver dermed at udvise tillid til, at borgerens ønsker for indsatsen stemmer overens med den overordnede beskæftigelsespolitiske målsætning.

Indsatsen rummer i det videre forløb pligter hos borgeren, som skal opfyldes som *betingelse* for modtagelse af sociale ydelser. Med omstruktureringen af kontanthjælpssystemet følger nye redskaber til løsning af udfordringen omkring "(...) at sikre, at alle mennesker, der kan arbejde, tager ansvaret på sig og søger job." (Regeringen, 2013:9). Alle borgere bliver dermed tidligt i forløbet mødt med klare krav og forventninger til borgerens egen deltagelse i indsatsen. Disse krav og forventninger omhandler bl.a., at den enkelte skal gøre nytte, og arbejde for at kunne modtage kontanthjælpen. Kravene beskrives som "(...) den mest konkrete måde at sikre, at de, som kan, står til rådighed for arbejdsmarkedet og bliver en del af en arbejdsplads." (ibid, 2013:9).

De grundlæggende værdier i det nye kontanthjælpssystem baserer sig dermed i høj grad på en *ret og pligt* tankegang. Alle bliver mødt med klare krav og forventninger, som afstemmes afhængig af den enkelte borgers aktuelle livssituation. For at sikre aktiv deltagelse implementeres nye redskaber i form af økonomiske incitamenter. Med ret og pligttankegangen i den beskæftigelsesrettede indsats, bliver der ligeledes fastsat mere tydelige rammer for, hvornår en borger i sit forløb skal takke ja til et aktiveringstilbud, og hvad borgeren ikke må sige nej til. Det forudsætter samtidig, at sagsbehandleren inden for samme periode opfylder egne krav og forventninger, og stiller ét eller flere tilbud til rådighed. I Lov om Aktiv Beskæftigelsespolitik kapitel 17 og 18, beskrives ret og pligt til tilbud for personer, der modtager kontanthjælp eller uddannelseshjælp (Retsinformation, 2019).

Med afsæt i den udvikling Pedersen beskriver som værende aktuel i forbindelse med konkurrencestatens indtog samt kontanthjælpsreformen som et konkret eksempel på reformeringen af beskæftigelses- og arbejdsmarkedspolitikken, kan der argumenteres for, at deltagelse i samfundets fællesskab forpligter. Hvis man som borger ønsker at være en del af det fællesskab, der er i samfundet, er det afgørende, at hver enkelt søger at skabe værdi. Ikke blot med sin egen eksistens, men med noget, som kan bidrage til vækst. Her bliver uddannelse og arbejde nøglebegreber. Ved at uddanne sig eller efteruddanne sig, anvender den enkelte samfundets opstillede muligheder for kompetenceudvikling. Denne proces vil i langt de fleste tilfælde være

medvirkende til at skabe en mindre afstand til arbejdsmarkedet. Det andet nøglebegreb bliver arbejde. Det er i deltagelsen på det ordinære arbejdsmarked, at individet opfylder sine konkurrencestatslige forpligtelser, i og med de anvender egne ressourcer og kompetencer til at skabe værdi for sig selv og samfundet. Man bidrager altså til opretholdelsen af et stabilt, socialt sikkerhedsnet, og opfylder dermed den fælles kontrakt.

Samfund

Tab af medborgerskab?

At man gennem konstant dynamik søger at effektivisere og ikke mindst optimere udnyttelsen af de statslige ressourcer er redskaber, der kendetegner særligt konkurrencestaten. Man kan sige, at reformen er iboende i konkurrencestatens mentalitet og i de politiske beslutningsprocesser. Når behovet for reformer italesættes, er det imidlertid ikke kun behovet for effektivisering og minimering af statens udgifter, der lægges vægt på. Også rimeligheden i, at der skabes en kløft mellem indtægtsniveauet på offentlig forsørgelse (hvor man som *forbruger* tager af fællesskabets kasse) versus indtægtsniveauet som selvforsørgende lønmodtager eller selvstændig, er en pointe, der ofte fremdrages i offentlige debatter omkring regulering af de offentlige ydelser. At *rimelighed* i dag er et argument, der tages i brug, når talen falder på det pågældende emne, er - ifølge Jens Guldager og Marianne Skytte - et udtryk for en "(...) ændring af den hidtidige accept af velfærdsparadokset i den skandinaviske velfærdsstat." (Guldager og Skytte, 2016:519). De argumenterer i denne forbindelse for, at denne anskuelse af sociale problematikker kan betyde, at blikket forskydes således, at man i stedet for at fokusere på et aktivt medborgerskab for alle, alene fokuserer på, at der skabes "(...) størst muligt konkurrencedygtighed for virksomhederne." (ibid, 2016:519). Hvor der i den traditionelle velfærdsstat var en indlejret forståelse for, at der *kunne* være overlap imellem det indkomstniveau *nogle ledige* havde på overførselsindkomst og indkomstniveauet hos en borger på minimumsløn, sættes der i dag langt højere grad spørgsmålstegn ved dette. Udfordringen bliver heri - ifølge Guldager og Skytte - at holde fast i den fællesskabsfølelse og solidaritet, der lå i, at vi som samfund accepterede dette paradoks.

Når det i dag italesættes som et stort problem, at der ikke er et større skel mellem niveauet af sociale ydelser og lønindkomst ("det skal kunne betale sig at arbejde"), er det - ifølge Guldager og

Skytte - udtryk for en diskurs, der kan være erodere de værdier, som vores velfærdsstat hidtil har hvilet på. Centralt for den skandinaviske velfærdsstat er netop medborgerskabet og den gensidige forpligtelse på hinanden. Med konkurrencestatens nye perspektiver på, hvad staten skal og bør tage ansvar for, bliver der imidlertid indvarslet et betydeligt skifte i den måde, hvorpå vi hidtil har forholdt os til vore medborgere. I denne forbindelse argumenterer Guldager og Skytte for, at vi befinder os i en socialpolitisk forandringsproces væk fra det skandinaviske medborgerskabsideal. En bevægelse, der kan få stor betydning ikke blot for de borgere (socialt udsatte), som ikke er i stand til at performe på det niveau, som konkurrencestatens arbejdsmarked kræver, men også for den måde, hvorpå vi forholder os til hinanden (ibid, 2016:511-ff). Her betoner de særligt den måde, hvorpå vi som samfund har indrettet os. Hvor den traditionelle velfærdsstat byggede på et princip om at skabe *lighed* blandt landets borgere gennem et udbygget og omfattende skattefordelingssystem, men også en *accept* af det paradoks, at nogle borgere ville kunne modtage økonomiske ydelser svarende til et lavtlønnet job, repræsenterer konkurrencestaten i dag en langt større skepsis over for netop dette. Holder vi fast i Pedersens beskrivelser af det konkurrencestatslige individ, repræsenterer vedkommende et menneske som for det første er hovedansvarlig for sin egen livssituation, og som samtidig vil udnytte og drage fordel af de (økonomiske) muligheder som kan skabe vinding for individet. Samtidig argumenter Pedersen for, at den ledige – ud fra et konkurrencestatsligt perspektiv – har undsagt sig sit ansvar, ved ikke at leve op til de forpligtelser som staten kræver. Ved at *melde sig ud* af det værdifællesskab som ordinær beskæftigelse repræsenterer, har den ledige stillet sig i en marginaliseret position, der ikke længere opfattes for uforskyldt, men som et alvorligt svigt over for fællesskabet. De velfærdsparadokser, som man tidligere anså som en uundgåelig pris for at bevare et kollektivt velfærdssystem, er i dag en stor del af bevæggrunden for at reducere forsørgelsesniveauet for ledige på offentlige ydelser. Her lægges der nemlig særlig vægt på, at der må – og skal være en betydelig forskel mellem overførselsindkomst og ordinært, lønnet arbejde. Resultatet af dette er - ifølge Guldager og Skytte - at hvor vi tidligere havde en lovgivning, hvis medborgerskabsideal og sociale solidaritet sikrede *"(...) at socialt udsatte borgere ikke forhindredes i at deltage i det lokale samfundsliv."* (ibid, 2016:338), har vi i dag et statsligt forsørgelsessystem *"(...) med regler for optjening af ret til det nederste sikkerhedsnet i det danske velfærdssystem (...)"* – et system *"(...) hvor flere og flere arbejdsmarkedsmarginaliserede borgere udgrænses for de almene forsørgelsesordninger (...)"* (ibid,

2016:340). Hermed kan man altså argumentere for, at policy på beskæftigelsesområdet har bevæget sig væk fra den skandinaviske medborgerskabsforståelse og den lighedstanke som prægede det traditionelle velfærdssamfund. Kritikere vil formentlig argumentere for, at denne udvikling har eroderet det fundament som vores velfærdssamfund bygger på. Uafhængigt af, hvordan man forholder sig til den udvikling som det beskæftigelsespolitiske område har gennemgået i overgangen fra traditionel velfærdssamfund til konkurrencestat, kan der argumenteres for, at synet på arbejdsløse og arbejdsløshed har flyttet sig.

Vender vi tilbage til 225-timersreglen, og sammenholder beskæftigelseskravet med forandringerne på kategoriseringsområdet, kan dette i et samfundsperspektiv, også forstås som konkurrencestatens måde at fastholde og ansvarliggøre borgeren, ikke blot over for staten men også over for sine medborgere. Risikoen ved dette kan være, at den solidaritet som - ifølge Guldager og Skytte - kendetegnede den traditionelle velfærdsstat, sættes under pres, men hvorfor? Når den grundlæggende accept og anerkendelse af, at alle mennesker kan rammes af situationer, der efterlader dem ude af stand til at forsørge sig selv i en periode, udfordres af nye konkurrencestatslige perspektiver på, hvad mennesker forventeligt bør yde, kan nye sociale problematikker opstå. I et samfundsperspektiv er vi særligt optagede af konsekvenserne af det stærkt værdipolitiske fokus på *alles* ansvar for at bidrage. Skal vi videreføre de erkendelser, som vi har gjort os i analysens første del, er det altså ikke blot beskæftigelsessektoren, der er indrettet efter devisen om, at alle skal og kan yde noget, også *retorisk* betones vigtigheden af ikke at svigte samfundsfællesskabet. De ledige, der er kategoriseret som aktivitetsparate – ikke jobparate – og som derfor har øvrige problematikker end blot ledighed, kan få vanskeligt ved at imødekomme 225-timersreglen. Når disse ledige mødes med et værdisæt, som vægter de *kunnende*, de *præsterende* og de *bidragende* højt, er det ikke vanskeligt at forestille sig, at der vil kunne opstå en mindreværdsfølelse hos den ledige.

Som vi har fundet frem til gennem vores analyse præger dette værdisæt nemlig ikke blot beskæftigelsessektoren, men er også udtryk for en tænkning, der gennemsyrrer eksempelvis de danske uddannelsesinstitutioner. Man kan altså med rimelighed argumentere for, at de borgere, der trods statens økonomiske sanktioner og forebyggelsesinstanser, alligevel ikke formår at opnå eller fastholde kontakten til det ordinære arbejdsmarked, ikke lever op til det individuelle ideal, som

konkurrencestaten fordrer. At gisne om, hvad denne opdeling af dem, der står *indenfor* og dem, der står *udenfor* gør ved vores indbyrdes forståelse og anerkendelse af hinanden som medborgere, er en omfattende opgave, hvorfor dette ikke kan afdækkes i nærværende speciale. Hvad vi derimod kan konstatere er at, hvor konkurrencestaten anlægger et positivt og ressourceorienteret syn på beskæftigelsessektorens omfattende krav til de ledige, har Anders Petersen et helt andet og langt mere kritisk blik for ikke blot statens krav og målsætninger for individet men også, hvad de normer og værdier, som i dag vægtes højt, gør ved den enkelte.

Analysedel 2 - Præstationssamfundet

Opbygning

Vi har med analysens første del forsøgt at påvise, at den gennemgribende samfundsudvikling som Danmark har gennemgået de seneste 70 år, har været medvirkende til at skabe en samfundsmodel med nye forståelser af- og perspektiver på det arbejdsmarkeds- og beskæftigelsesmæssige område. Vi kan i forlængelse af dette konstatere, at konkurrencestatens aktualitet har medført nye faktorer, som kan være årsagsforklaringen til et øget pres hos samfundets ledige borgere. Med konkurrencestaten og dennes principper følger en økonomisk logik og en effektiviseringstankegang, som stiller øgede krav til samfundets borgere i almindelighed, men især til de borgere, der står uden for arbejdsmarkedet. Der stilles i langt højere grad end tidligere omfattende krav til borgere i deres ledighedsperiode. Borgerne skal præstere og bidrage til fællesskabet for at gøre sig fortjent til modtagelse af det offentlige hjælp. Her tænkes der både på den økonomiske hjælp i form af kontanthjælpen, men også i det aktuelle socialfaglige arbejde, der udføres i jobcenteret.

Vi har i første analysedel anvendt 225-timers reglen som et konkret eksempel på et politisk tiltag, der har til formål at skabe en relation imellem den ledige borger og arbejdsmarkedet. 225-timers reglen er samtidig et godt eksempel på et politisk greb, hvor konkurrencestatens økonomiske logikker og incitamentstankegang bliver en omfattende del af det beskæftigelsespolitiske område i praksis. Reglen repræsenterer – som vi argumenterede for i den forudgående analysedel – et beskæftigelsespolitisk signal om, at tilknytningen til arbejdsmarkedet er det absolut væsentligste. Den socialfaglige indsats overordnede målsætninger er dermed fastlagt, og vil påvirke borgerens økonomiske situation yderligere såfremt, at kravene ikke opfyldes.

Overordnet set er dette en udvikling vi finder problematisk. Dette, fordi vi på baggrund af analysens første del ser en udfordring i at holde fokus på den helhedsorienterede vurdering af borgerens situation, når de udsatte lediges øvrige problematikker udover ledighed er i stor risiko for at blive anset som sekundære i den social- og beskæftigelsesrettede indsats. Dette kan betyde, at borgeren får en oplevelse af ikke at blive hørt og anerkendt. Hvis borgerens beskæftigelsesmæssige problematikker bliver det primære - i en socialfaglig indsats, der lægger op til at være helhedsorienteret (Regeringen, 2013) - kan dette formodentlig være medvirkende til at skabe et

øget pres hos den enkelte. Der lægges med andre ord op til, at det er i kontakten til arbejdsmarkedet, at borgerens øvrige problematikker vil løse sig.

I nærværende afsnit vil vi se nærmere på Anders Petersens teoretiske begreb *præstationssamfundet*. Hvor Ove K. Pedersen er optaget af økonomiske og politiske samfundsudviklinger på makroniveau, og dermed bidrager til en overordnet forståelse af de udviklinger, der er sket på et samfunds- og institutionsniveau, beskæftiger Anders Petersen sig med et kritisk perspektiv på konkurrencestaten og dennes konsekvenser på mikroniveau, også kaldet individniveau. Petersens teoretiske perspektiv tager afsæt i de præstationskrav som samfundsudviklingen fra velfærdsstat til konkurrencestat har haft, og bidrager dermed til forståelse af individets skiftende rolle, og de konsekvenser som dette kan medføre for den enkelte og dennes liv. Derfor differentierer vores analyse også i omfang under de respektive temaer, og vil dermed bære præg af forskellige prioriteringer i relation til de tre tematikker; institutioner, individ og samfund.

Petersens teoretiske perspektiv kan bidrage til at skabe en forståelse og en viden omkring, hvilke kompetencer, og hvilke elementer et menneske skal kunne - og har behov for at besidde, for at kunne realisere sig selv og opnå et meningsfyldt liv. Vi vil i denne analysedel anvende samme fremgangsmetode som i forudgående analyse, hvorfor de tre tematikker; institutioner, individ og samfund atter er strukturerende for analysen. Ved at opbygge analysen således, bliver det muligt at foretage en række komparationer mellem Ove K. Pedersen og Anders Petersens teoretiske perspektiver. Ligesom de lægger an til en drøftelse af, hvilke normer og idealer vi ønsker skal lægge til grund for borgerens livsførelse.

Institutioner

Petersen beskriver konkurrencestatens fremkomst som en essentiel bevægelse væk fra den traditionelle velfærdsstat. Hans forståelse af, hvorfor konkurrencestaten vinder sit indpas, funderes på *antagelsen* om, at den traditionelle velfærdsstat aldrig ville være i stand til at løfte de udfordringer, der er forbundet med en øget global konkurrence. Der skabes dermed en antagelse

om, at konkurrencestatens økonomiske logikker bliver den primære drivkraft til sikring af nationens deltagelse i den globale konkurrence med andre nationer (Petersen, 2016).

De økonomiske logikker kan dog ikke stå alene. Der er med konkurrencestatens indpas, opstået et øget behov for at mobilisere befolkningen til at indgå i den globale konkurrence. Befolkningen skal med andre ord mobiliseres til at deltage i en økonomisk krigsførelse. Med behovet for denne mobilisering har der samtidig været et behov for nytænkning af samfundets institutioner og disse institutioners grundlæggende formål. Dette netop fordi mobiliseringen af nationens befolkning først og fremmest finder sted i en institutionel sammenhæng. Som et konkret eksempel herpå, forholder Anders Petersen sig - ligesom Ove K. Pedersen - til den udvikling, der er sket inden for uddannelsesinstitutionerne. Uddannelsesinstitutionerne havde i et velfærdsstatsligt perspektiv til opgave at danne og styrke elever og studerendes kompetencer *"(...) til at indgå i demokratiske fællesskaber, og tage medansvar for løsning af fælles opgaver."* (ibid, 2016:57). Uddannelsesinstitutionernes opgave omkring at danne en befolkning, der kunne indgå i de demokratiske fællesskaber, forandres til et behov for at *"(...) uddanne folk til at indgå i den kamp. At gøre folk markeds- og arbejdsparate."* (ibid, 2016:57). Uafhængigt af de offentlige institutioners oprindelige formål, skal disse institutioner i dag også udfylde en opdragende rolle i relation til borgeren. Med konkurrencestatens fremkomst opstår der med andre ord et behov for at etablere en institutionel opdragelse, som kan bidrage til at sikre borgerens evner til at påtage sig rollen som *soldat* og den gode repræsentant for de konkurrencestatslige principper.

Det er netop i forandringen af institutionerne og deres dannelse af borgeren og dennes rolle i samfundet, at Petersen med sin teoretiske forståelse af konkurrencestaten, bidrager med et kritisk perspektiv på den samfundsudvikling vi befinder os i. Petersens mest centrale kritik af konkurrencestaten relaterer sig til det individideal⁵, som konkurrencestaten fordrer. Et ideal, hvor særligt kompetencerne nyttemaksimering og selvfokusering er i fokus. Enhver må blive sin egen lykkes smed. Som vi erkendte i analysens første del, er det konkurrencedygtige menneske et individ, som formår at frigøre sig negative tanker og barrierer, og i stedet forstår at se mulighederne. Et menneske, der er omstillingsparat, og som kun har sig selv at bebrejde, hvis tingene ikke lykkes.

⁵ Dette vil blive uddybet under afsnittet *individ* i nærværende analysedel.

Mobiliseringen af denne mennesketype finder Petersen – lig Pedersen – også i konkurrencestatens institutioner. Petersen ser dog diametralt modsat på institutionernes succes med at danne konkurrencedygtige medborgere. Ser vi på uddannelsesområdet stiller Petersen sig nemlig stærkt kritisk over for de forandringer, som netop dette felt har gennemgået de seneste årtier. Særligt kritiserer han demokratiforståelsen, som han mener, har ændret sig i en negativ retning. Hvor Pedersen forholdt sig nøgternt til, at uddannelsesinstitutionernes rolle ikke længere er at *danne* elever og studerende til solidarisk at indgå i demokratifællesskabet, og acceptere de paradokser som kan ligge heri, men i stedet at klæde dem på til at indgå i den globale konkurrence, ser Petersen derimod denne udvikling som stærkt bekymrende. Han mener nemlig, at kravet om at leve op til arbejdsmarkedets behov, har – og vil fortsat føre til - et *accelerationsregime* (ibid, 2016:72), hvor kravet om at præstere indlejres i os allerede fra skolealderen. Han udtaler således, at *”Kravet om altid at skulle præstere har sat sig i os fra barnsben i børnehaver, i folkeskolen, i gymnasiet, på universitetet, på vores arbejde og vores fritid. Præstation er blevet den eneste målestok, vi vejer og måler os selv efter, og som vi bliver vejet og målt efter i alle sammenhænge.”* (Rebensdorff, 2016).

Som vi ligeledes argumenterede for i første analysedel, er kravet om at levere - med konkurrencestatens fremkomst - blevet en integreret del af de offentlige institutioner og den måde, hvorpå vi forstår deres rolle. Det er bl.a. denne udvikling vi - i et beskæftigelsesmæssigt perspektiv - finder interessant. Som vi kunne konstatere i første del af vores analyse, bliver adgangen til det sikkerhedsnet som de sociale institutioner i det velfærdsstatslige perspektiv var medvirkende til at skabe, indskrænket af de konkurrencestatslige værdier- og principper. Her henviser vi især til de forandringer konkurrencestaten har medført på det beskæftigelsespolitiske område. Borgerens deltagelse på det ordinære arbejdsmarked bliver et afgørende aspekt for både den enkelte borger og samfundet i al almindelig. Petersen beskriver forståelsen af arbejdets betydning som den eneste mulighed for, at den enkelte borger kan blive i stand til at leve op til idealet om at anvende egne kompetencer og kvalifikationer til at skabe nytte for samfundets fællesskab. Samtidig argumenterer han for, at fordringen om arbejde har vundet indpas i vores samfund som en naturlov. Med det henviser Petersen til, at synet på arbejdets betydning i stadig stigende grad forstås som en universel eller generel forståelse af arbejdets betydning. Med det forsøger Petersen at understrege, at der i

forlængelse af dette beskæftigelsessyn følger en grundforståelse af, at dette er en *lov* man er enig i, og derfor principielt ikke kan være imod (Petersen, 2016).

Petersen argumenterer ligeledes for, at vi med konkurrencestatens fremkomst samtidig danner "*(...) anerledes normer og sociale regler (...)*." (ibid, 2016:63). Disse normer og sociale regler bliver af Petersen præsenteret som et norm- og regelsæt, der med tiden er blevet institutionaliseret. Med betegnelsen "institutionaliseret" henviser Petersen til, at de normer og regler der følger konkurrencestaten og præstationssamfundet, har vundet indpas som samfundsnormer, og dermed betragtes som *faste* normer og regler (ibid, 2016).

Forståelsen af arbejdets afgørende betydning for den enkelte borger, har dermed - ifølge Petersen - vundet indpas som et naturligt og selvfølgelig syn på arbejdsmarkedsdeltagelsens udviklingspotentialer og betydning. Dette er en udvikling som Iben Nørup - lektor ved Institut for Sociologi og Socialt Arbejde på Aalborg Universitet – ligeledes italesætter (Nørup 2015). Forståelsen af arbejdets betydning har - ifølge Nørup - vundet indpas som en politisk sandhed. Antagelsen om, at arbejdet er det vigtigste, er blevet en grundforståelse i de politiske institutioner, og har dermed udviklet sig til en grundpræmis. Dette gælder især den beskæftigelsespolitiske udvikling. Når én forståelse af arbejdet og arbejdets betydning for den enkelte borgers liv bliver ophøjet til en politisk sandhed, vil dette påvirke den måde, hvorpå samfundet som helhed anskuer arbejdet på (ibid, 2015). Grundantagelsen om arbejdets betydning, vil dermed have potentiale til at blive etableret som den *naturlov*, man - ifølge Petersen - som borger vil finde vanskeligt at opponere imod (Petersen, 2016). Det er i denne forbindelse vigtigt at understrege, at Petersen anerkender, at mennesket altid har kæmpet for at leve op både til egne og samfundets krav og forventninger. Men hvori består det nye så, kan man spørge sig selv. Ser vi på Petersens forklaringsmodel består samfundets altoverskyggende udfordring i, at præstation i dag er blevet en forankret del af vores hverdag. Som forklaring udtaler Petersen, at "*(...) præstationssamfundets forventninger, om at vi skal være fleksible, selvstændige, motiverede, initiativrige og omstillingsparate i alle livets facetter, er blevet et socialiseringsparameter appetitligt pakket ind i begreber om at være herre i eget liv og tage ansvar for sin egen tilværelse (...)* Præstation er blevet et ideal for det gode liv og synonymt med frihed. Men når der ligger et latent præstationskrav og forventningspres på os, så bukker flere og

flere mennesker under og ender som tabere med depressioner og angst." (Rebensdorff, 2016). Som citatet antyder, er særligt de stadig stigende krav til arbejdsmentalitet og stamina en konsekvens, som optager Petersen. For hvilke udviklinger kan vi se i relation til individets rolle i et præstationsperspektiv? Dette vil vi forsøge at udfolde i følgende afsnit.

Individ

I foregående afsnit beskæftigede vi os bl.a. med Petersens forståelse af den udvikling og forandring, de sociale institutioner har gennemgået som konsekvens af konkurrencestatens fremkomst. Her berørte vi samtidig Petersens konklusion omkring, at konkurrencestaten er medvirkende til at skabe et nyt individideal. Petersens teoretiske forståelse af konkurrencestaten og præstationssamfundet er placeret på et individniveau, hvorfor Petersens argumentation omkring forandringer i individidealet bliver essentielle for forståelsen af den kritik, som Petersen placerer imod konkurrencestaten. Nærværende afsnit tager derfor afsæt i Petersens perspektiv på, hvordan konkurrencestaten har været medvirkende til at påvirke individet og det individideal som konkurrencestaten og præstationssamfundet fordrer.

Med sin samfundskritiske analyse forsøger Anders Petersen at anvende sit sociologiske perspektiv på konkurrencestatens præstationskultur til at begrebsliggøre de betingelser, der i relation til fællesskabet og individet, gør sig gældende i samfundet. For at blive i stand til dette forsøger Petersen at tydeliggøre relationen mellem konkurrencestaten og præstationssamfundet. Konkurrencestaten skal i Petersens perspektiv *"(...) forstås som et bagtæppe for præstationssamfundet (...)"* (Petersen, 2016:55). I Petersens forståelse er præstationssamfundet med andre ord en direkte konsekvens af den forandrede værdi – og moralsæt, som ikke alene har præget den politiske kultur, men som efterhånden også er en indlejret del af den måde, hvorpå vi som mennesker er kommet til at forstå os selv og hinanden. Konkurrencestatens re-orientering, hvad angår nyt menneskesyn og individideal, (hvor kompetencen til at være fokuseret på selvrealisering af det gode liv bliver et omdrejningspunkt) er ifølge Petersen medvirkende til at lægge et stærkt pres på samfundets borgere. Med dette mener han, at konkurrencestatens individideal ikke blot tilskynder, men også forventer, at borgerne tager et individuelt ansvar for at bidrage til fællesskabet. Her bliver forståelsen af arbejdets betydning helt central. Forventningen til

borgeren bliver herved, at individet tager de foranstaltninger, der gør det muligt at være/blive selvforsørgende, for på den måde at aflaste samfundet. Samtidig ligger der - ifølge Petersen - en moralsk forpligtelse i, at denne selvforsørgelse sker igennem deltagelse på arbejdsmarkedet. Individet har altså ikke blot til opgave at aflaste samfundet, men også bidrage aktivt til samfundets udvikling og vækst (ibid, 2016).

Når vi sammenholder henholdsvis Petersen og Pedersens perspektiver på, hvad selvstændighed indebærer, ser vi et paradoks. Begge forfattere beskriver selvstændighed som et væsentligt og afgørende karaktertræk ved det senmoderne menneske, men de ser ikke desto mindre vidt forskelligt på, hvad dette begreb indebærer. For Pedersen er selvstændigheden et definerende træk ved det konkurrencedygtige menneske. I hans optik er det afgørende, at vi som mennesker udvikler evnen til at mobilisere styrken i os selv, selvstændigheden om man vil, til at håndtere de udfordringer som vi alle møder i vores hverdagsliv. Når den ledige kontanthjælpsmodtager mødes af forhindringer – eksempelvis i form jobafslag - er det igennem selvstændigheden, at den pågældende formår at vende en nedslående nyhed til nye muligheder for læring og udviklingspotentiale. Det er også selvstændigheden, der giver den ledige ressourcerne og det nødvendige *drive*, der skal til for at opsøge nye og alternative netværk i jagten på at opnå selvforsørgelse. Med andre ord skal selvstændigheden hos Pedersen bruges til at understøtte et overordnet formål, som ikke alene er at maksimere egen nytte og lykke men også at benytte denne selvstændighed som et led i at opfylde sine moralske forpligtelser over for samfundsfællesskabet. Petersen derimod ser anderledes på, hvad vi skal forstå ved et selvstændigt menneske. For Petersen er det væsentligt, at kravet om selvstændighed ses i relation til den konkurrencementalitet som i dag er dominerende. Det er nemlig Petersens påstand, at vi som samfund i dag har indrettet os således, at mennesker konstant pålægges en forventning om udvikle sig og være med til at skabe vækst. Det er også i denne proces, at paradokset opstår, for skal vi forstå Petersen ret, er det netop her, at selvstændigheden mister sin betydning og autencitet. I den traditionelle velfærdsstat havde staten en forpligtelse i forhold til at skabe de rammer, hvori individet kunne realisere sine egne ønsker og drømme uafhængigt af markedet. En forståelse af, at den sande velfærd lå i et samfund, hvor alle opnåede de muligheder og den dannelse, der satte dem frie til at forme det liv som gav mening for dem. Lægger vi dette perspektiv nedover beskæftigelsesområdet, er der altså – ifølge

Petersen – sket et skred, når det drejer sig om, hvilken frihed mennesker har til at definere deres eget liv.

Det opportunistiske menneske

Når Ove K. Pedersen taler om konkurrencestatens individideal, anvender han bl.a. betegnelsen *den opportunistiske person*. Denne person er - ifølge Petersen - en, der sætter realisering af sin egen nytte som en grundlæggende målsætning for det gode liv. Den opportunistiske person finder desuden incitamentstankegangen motiverende, og bidrager dermed til at gøre den enkelte i stand til at udvikle egne potentialer til maksimering af egen nytte (Pedersen, 2011).

Anders Petersen beskriver Ove K. Pedersens forståelse af den opportunistiske person som et oplagt bud på det individideal, som konkurrencestaten fordrer. Han understreger dog samtidig, at han ikke finder forståelsen omkring den opportunistiske person som et adækvat svar på det individideal som konkurrencestaten efterspørger. Konkurrencestatens individideal bør - ifølge Petersen - suppleres med en forståelse omkring det individideal, der er aktuelt i præstationssamfundet (Petersen, 2016). Præstationssamfundet hviler som tidligere benævnt på det fundament, som konkurrencestaten har opbygget. For at forstå præstationssamfundet til fulde, beskriver Petersen en præstationskultur; *"(...) hvor det anses for ret og rimeligt, at vinderen får (...), anerkendelse og status (...)."* (ibid, 2016:60). I præstationskulturen bliver *"Flid og hårdt arbejde det væsentligste."* (ibid, 2016:60). I forlængelse af dette beskriver Petersen, at de mennesker som er en del af en præstationskultur, også må være i stand til at indordne *"(...) sig under præstationskulturens præmisser (...) regne med at ofre nogle aspekter i tilværelsen, mens andre styrkes."* (ibid, 2016:61).

Petersens forståelse af præstationskulturen trækker rødder tilbage til sportens verden. Her bliver sportsudøverens hårde arbejde og kampen mod sejr på mange måder anset som en selvfølgelighed. I kampen mod sejr ligger også en indforstået opfattelse af, at sportsudøveren må give afkald på nogle elementer i livet, for at kunne styrke de dele der kræves for at kunne vinde. Som tidligere beskrevet har *det* at kunne skabe præstationer udviklet sig til at være en primær, social kompetence. Netop denne udvikling, tilskriver Petersen præstationskulturen. Flid og hårdt arbejde som middel til sejr, har løftet sig fra sportens verden, og etableret sig *"(...) i samfundets overordnede kredsløb."* (ibid, 2016:62).

Det er netop denne kulturforandring, der - ifølge Anders Petersen - er med til at skabe et præstationssamfund. Han beskriver bl.a. præstationssamfundet, som en slags frigørelsesprojekt. Der bliver i langt højere grad end tidligere lagt vægt på større individualisering. Individualiseringen skal være medvirkende til at frigøre individet. Med frigørelse henvises der til, at mennesket nu bør indtage en mere centreret position i eget liv. Det er netop her, at begreberne om præstationskultur og præstationssamfund vinder sit indpas.

Konkurrencestaten fordrer et individideal, hvor mennesket som grundlæggende målsætninger søger at udvikle egne kvalifikationer og kompetencer, for derved at skabe de bedst mulige betingelser for selvrealisering. Dette er en tankegang som Petersen viderefører med begreberne om præstationskultur og – samfund. Individet skal, hvis det ønsker at opnå anerkendelse og status, blive i stand til at være sin egen herre. Præstationerne bliver - ifølge Petersen - afgørende for individets muligheder for at *"(...) udforske sine egne livsmuligheder (...)"* (ibid, 2016:67). *"Det er således præstationen, og i særlig grad det at lykkes med sine præstationer, der hyldes og gøres samfundsmæssigt værdifuldt."* (ibid, 2016:67). Petersen argumenterer dermed for, at hvis individet ønsker opnåelse af anerkendelse og status i præstationssamfundet, kræves det af det enkelte individ, at denne dygtiggør sig, og skaber præstationer, der kan opnå anerkendelse og status i et samfundsmæssigt perspektiv.

"For de dygtige, de der arbejder hårdt og målrettet for at lykkes med deres præstationer, er de beundrings- og anerkendelsesværdige." (ibid, 2016:67).

Det individideal som konkurrencestaten og præstationssamfundet fordrer, omhandler dermed dannelsen af individet som *kan*. Individet skal kunne anvende sig *"(...) selv som det primære værktøj."* (ibid, 2016:68). For at individet kan blive i stand til dette, bliver det - ifølge Petersen – afgørende, at den enkelte opnår succes med skabelsen af præstationer, som kan bidrage til anerkendelse og status. *"For at opfinde sig selv og personliggøre sine handlinger må individet vedvarende præstere noget, der udmærker det i forhold til andre."* (ibid, 2016:69). Den helt afgørende præmis for dette er, at individet påtager sig ansvaret for sit eget liv. Det er netop denne tankegang, der er en grundessensen i forståelsen af den opportunistiske person.

Præstationssamfundet er ligeledes - ifølge Petersen - gennemsyret af tanken om, at ansvarliggørelse for individets eget liv og selvrealiseringsmuligheder, udelukkende er placeret hos individet selv. Latent i dette perspektiv ligger samtidig en forståelse af, at individets livssituation altid anses som værende selvforskyldt. Borgeren kan altså enten ses som en dygtig *soldat*, der har brugt sin selvstændighed til samfundsfællesskabets bedste, eller vedkommende kan have fejlet i at opfylde sine samfundsforpligtelser, hvormed staten vil gå ind og forsøge at tilskynde vedkommende til at ændre sit syn på, hvilke handlemuligheder, der foreligger.

Ser vi på re-orienteringen i ansvarsfordeling i et rent beskæftigelsesrettet perspektiv, vil manglende deltagelse på arbejdsmarkedet i et præstationssamfund - ifølge Petersen - konkluderes som individets egen fejl. *"Groft sagt er det (...) individets egen fejl, hvis vedkommende er arbejdsløs, for i præstationssamfundet kan alle jo bare præstere lidt ekstra, og dermed finde et job. Ikke sandt?"* (ibid, 2016:69).

Petersen accepterer altså Pedersens individforståelse, men mener ikke, at denne forklaring er tilstrækkelig til at forklare, hvorfor den konkurrencestatslige udvikling har medført så alvorlige negative konsekvenser for menneskers selvforhold. Han mener, at Pedersens perspektiver må suppleres af yderligere betragtninger, og forklarer derfor, at nutidens individideal skal forstås som et præstationsindivid. Præstationsindividets rolle er - ved hjælp af individuelle præstationer - at skabe positiv udvikling for sig selv, for derved at kunne blive i stand til at imødekomme de krav og forventninger, der har fundet sin aktualitet i takt med konkurrencestaten og præstationssamfundets fremkomst. For at præstationsindividet kan blive i stand til at gøre sig konkurrencedygtig, må *"(...) præstationsindividet konstant (...) sørge for at smidiggøre sit indre."* (ibid, 2016:87). Petersen beskriver et individs indre som en fiktion, der opnår status som en sandhed. Individets indre, bliver dermed noget som individet tror på, og oplever som sandt, og dermed også ønsker at værne om. Et individs indre, bliver samtidig *"(...) hver vores særlige måde at være performative på."* (ibid, 2016:89).

Petersen beskriver endvidere et individs indre som plastisk. Ordet plastisk er med til at understrege forståelsen af, at et individs indre er fleksibelt, og dermed kan formes, bearbejdes og dyrkes, *"(...)*

kort sagt smidiggøres, så det kan sættes i aktivitet." (ibid, 2016:89). *"Nøglen til at smidiggøre vores indre holder vi selv."* (ibid, 2016:89). Ingen andre end individet selv, kan altså gøres ansvarlig for smidiggørelsen af dennes indre. Hvis præstationsindividet ønsker at indgå i konkurrence med andre på en succesfuld måde, må denne *"(...) genforhandle sig selv og arbejde aktivt for at gøre sig klar til potentielle muligheder."* (ibid, 2016:89). Evnen til at forme sit indre til bedst muligt at indgå i den globale konkurrence, bliver dermed en grundpræmis for præstationsindividet.

Når det enkelte individ pålægges det fulde ansvar for opnåelse af succesfulde præstationer, der samtidig kan skabe samfundsmæssig værdi, vil nationens borgere være i stor risiko for at blive opdelt i to hovedgrupper; dem der *kan* og dem der *ikke kan*. Det er i forlængelse af denne tankegang, at Petersen beskriver påbuddet om aktivitet i præstationsamfundet. Hvis et menneske tilhører den kategori som *kan*, vil disse personer potentielt være i stand til at *"(...) undgå pinslen ved at gå i stå."* (ibid, 2016:70). Hvis vedkommende derimod tilhører gruppen af personer som *ikke kan*, vil disse være i fare for at blive anset som tabere i samfundet. Med afsæt i en konkurrencestatslig forståelse af arbejdets betydning, både i forhold til nationens konkurrencedygtighed og for det enkelte individ, bliver det af afgørende betydning, at individet kan levere de nødvendige præstationer. Derfor handler det for individet om at skabe aktiviteter, der kan medvirke til at dygtiggøre sig og skille sig ud på arbejdsmarkedet. I denne forbindelse fremdrager Petersen ligeledes *tiden* som en væsentlig faktor. Kravet om præstationsindividets nyttemaksimering omhandler nemlig også et krav om at *"(...) optimere og maksimere tiden, så de kan udnytte den til at nå så meget som muligt."* (ibid, 2016:72). Det bliver derfor afgørende, at individet besidder kompetencer som fleksibilitet, tilpasningsdygtighed og omstillingsparathed.

Samfund

I foregående afsnit anvendte vi Anders Petersens forståelser af, hvilket individideal, som er fremherskende i konkurrencestaten samt, hvilke negative konsekvenser dette kan have for bestemte borgergrupper. Petersen argumenterede i denne forbindelse for, at individidealet i takt med konkurrencestaten og præstationssamfundets fremkomst, nu ubevidst inddeler nationens borgere i dem der *kan* og dem der *ikke kan*. Hvis man som borger og individ ønsker at opnå anerkendelse og status i et samfundsmæssigt perspektiv, må man gøre sig fortjent til det. Hvis individet ikke lykkes med at leve op til individidealets forventninger, vil individet være i risiko for at

blive anset som én der *ikke kan*, og dermed være i *fare for "(...) at sakke bagud og blive en taber."* (Petersen, 2016:70).

I nærværende afsnit ønsker vi at anvende den forståelsesramme, der var central i foregående afsnit, til at skabe en ny forståelse omkring, hvorvidt samfundets sammenhængskraft påvirkes af de forventninger, fordringer og idealer som konkurrencestaten og præstationssamfundet bidrager til at opstille over for det enkelte individ.

Som tidligere benævnt opfatter Petersen konkurrencestaten og præstationssamfundets beskrivelser af arbejde og dets betydning som en form for naturlov. Dette kan gøre det svært - både politisk og for den enkelte borger - at italesætte eventuelle uenigheder omkring denne forståelse. Konkurrencestaten og præstationssamfundet fordrer til viljen om at stå til rådighed for samfundet. Det er især her, hvor Petersen ser en udvikling i forståelsen af arbejdets betydning. Deltagelse på arbejdsmarkedet har vundet status som *måden*, hvorpå nationens borgere kan udvise ansvarlighed omkring eget liv, interessen i at være selvrealiserende og nyttemaksimerende samt villigheden til at være en aktiv bidragsyder til samfundet. Dermed beskriver Petersen en forståelse af arbejdets betydning, som midlet til, at hver enkelt borger på bedste vis kan udvise velviljen til at stå til rådighed som *soldat* og den gode repræsentant. De forandrede normer og regler – som vi berørte tidligere i analysen, bliver - ifølge Petersen - omfattet af *"(...) en række veletablerede betydninger, som alle må anerkende, uden at nogen forudgående enighed er nødvendig."* (ibid, 2016:71).

Med det henviser Petersen til, at de forandrede normer og regler, har medvirket til at skabe en ny *grundlæggende* forståelse af arbejdet. Disse normer og regler er konstrueret af konkurrencestaten og præstationssamfundets fremkomst. Det er dermed konstrueret på baggrund af noget udefrakommende, og vil derfor også have indflydelse på alle i samfundet. Den politiske og samfundsmæssige anerkendelse af arbejdet, har derfor været medvirkende til at skabe en social accept af denne opfattelse. Med det beskriver Petersen, at der underforstået også er udviklet en social accept og en samfundsmæssig anerkendelse af, at efterlevelsen af disse nye norm- og regelsæt *bør* efterleves (ibid, 2016).

Petersen beskriver udviklingen af bestræbelsen efter at efterleve disse normer som ophøjet til en dyd. Når noget bliver anset som en dyd, rummer det en grundantagelse om, at det pågældende er entydigt godt og i fuldkommen overensstemmelse med omverdenen. Set i lyset af Petersens forståelse, kan der altså argumenteres for, at konkurrencestatens nye normer og regler, fordringen om et forandret individideal samt den sociale anerkendelse og -accept af disse udviklinger, har medvirket til at blive noget elementært i samfundet (ibid, 2016).

"(...) præstationsindividet er (...) også et konkurrenceindivid." (ibid, 2016:83). Petersen beskriver denne konkurrence som inddelt i to; den fair og den unfair konkurrence. For, at en konkurrence i Petersens forståelse kan kategoriseres som fair, må konkurrencen være tilrettelagt på en sådan måde, at konkurrenterne indgår på lige vilkår. Petersen beskriver konkurrencen i præstationsamfundet som fair og lige, hvis man anlægger et demokratisk perspektiv. Med ordet demokrati, henviser Petersen til *"(...) en samfundsmæssig form, som individet skal agere i til hverdag."* (ibid, 2016:84). præstationsindividets konkurrence med andre kan dermed forstås som demokratisk retfærdig og lige, fordi alle borgere i samfundet har samme spilleregler og demokratisk lige adgang til hjælpemidlerne. Den eneste forhindring der kan risikere at stå i vejen for præstationsindividets succes, bliver dermed individet selv. Præstationsindividerne i præstationsamfundet skal alle kunne forhold sig til og handle på nye potentialer for en vedvarende udvikling. Petersen argumenterer for, at alle i en demokratisk forståelse *"(...) har mulighed for og lige adgang til at udleve normerne og de sociale regler."* (ibid, 2016:85). Men fordi vi alle er forskellige, vil vores potentialer til deltagelse i konkurrencen også differentiere. Nogle vil derfor bedre være i stand til at vinde, hvor andre vil tabe. *"Vinderne (...) opnår den største sociale status og den højeste form for anerkendelse."* (ibid, 2016:85). Den gruppe af borgere, som vinder, er dermed også den gruppe, der i et samfundsmæssigt perspektiv bliver anset som *kunnende*. De bliver vinderne, hvilket betyder, at deres præstationsniveau forhøjes, *"(...) hvorfor deres præstationer også er de efterstræbelsesværdige."* (ibid, 2016:86).

Denne konstante konkurrence bidrager - ifølge Petersen - til en dynamik i samfundet, hvor *"individets kamp om at komme i den bedste position til at opnå status og anerkendelse er en fortløbende proces."* (ibid, 2016:86). Præstationsindividet opnår dermed en position i samfundet,

hvor konkurrencen er konstant, og hvor nye præstationskampe må kæmpes for opretholdelse af positionen som vinder. Med denne udvikling - understreger Petersen - at der lægges "(...) et voldsomt pres på præstationsindividets eget ansvar for at (...) gøre sig konkurrencedygtig og dermed arbejdsklar." (ibid, 2016:87).

Forandringerne medvirker dermed til at tydeliggøre forskellen i opfattelsen af de mennesker, som er i stand til at leve op til de krav og forventninger, der er opstillet, samt opfattelsen af de mennesker, som finder opnåelsen af disse krav og forventninger umulige. Ser vi på disse forandringer i relation til beskæftigelsessektoren, bliver de reformer som direkte har haft til formål at forøge de krav, der stilles til de lediges præstationer og engagement, endnu et udtryk for det Petersen kalder for en usund præstationskultur. 225-timersreglen bliver derfor også et tydeligt og meget illustrativt eksempel på, hvordan man gennem konkrete krav forsøger at belønne de borgere, som *trods alt* leverer, hvad der i et præstationsmæssigt perspektiv kan forstås som en minimumsindsats. De borgere som ifølge Pedersen formår – trods deres ledighed - at demonstrere en motivation og vilje for at *lykkes*. Det præstationskrav som ligger i 225-timersreglen kan i Petersens optik dermed også ses som et resultat af, at bestemte værdier og normer med tiden har udviklet sig til sociale regler, og senere hen er blevet ophøjet til lov. I forlængelse af disse observationer påpeger han ligeledes, at der er sket en forskydning i ansvar. Særligt fokuserer han på den selv-ansvarliggørelse, vi som mennesker i dag mødes med i præstationssamfundet. Dette er nemlig en stærkt bidragende faktor når han forsøger at argumentere for, at vi bliver syge af den præstationskultur som i dag eksisterer overalt. Ansvar for, at vi lykkes ligger nemlig hovedsageligt hos det enkelte individ, og når vi ikke lykkes med en given opgave – eksempelvis med at yde 225-timers ustøttet og ordinært arbejde - må forklaringen findes hos individet selv og dennes manglende motivation og indsats. Denne opfattelse deler Petersen og Pedersen faktisk langt hen af vejen. Men hvor Pedersen forholder sig nøgternt til disse betragtninger, ser Petersen denne ansvarsforskydning som en samfundsmæssig fejludvikling. Resultatet af dette bliver - ifølge Petersen - en ensidig og forfladiget forståelse af, hvilken rolle individet skal spille i samfundet. Samtidig argumenter han for, at denne udvikling fastlåser mange mennesker i en tilstand af depression og mistrivsel ude af stand til at realisere et meningsfyldt liv for dem selv.

Vi kan altså konstatere, at præstationernes betydning har vundet indpas som noget grundlæggende for individets eksistens, og det er samtidig adgangskravet for deltagelse i samfundets fællesskab. Derfor opfattes de individer, som ikke formår at skabe præstationerne, som tabere. Det er en udvikling, som bidrager til en overordnet kategorisering af nationens borgere. Hvis vi ser på denne udvikling i et beskæftigelsesrettet perspektiv, kan der argumenteres for, at den overordnede kategorisering af nationens borgere, kan få betydelige konsekvenser for dem, som står uden for arbejdsmarkedet. Grundantagelsen er netop - ifølge Petersen - at årsagsforklaringen til den manglende deltagelse på arbejdsmarkedet må findes hos individet selv. Hvis individet står uden for arbejdsmarkedet, må det dreje sig som, at den pågældende ikke har afsøgt, udviklet og gjort brug af egne kvalifikationer og kompetencer. Ved at være ledig, lever den enkelte ikke op til de krav og forventninger, der med konkurrencestaten og præstationssamfundets fremkomst, er blevet dominerende. Når nationens borgere inddeles i dem der *kan* og dem der *ikke kan*, skabes der grupperinger af *dem* og *os*, ligesom der ikke udvises hensyn til, *hvorfor* individet bliver kategoriseret som én, der *ikke kan* skabe præstationerne for sig selv og for samfundet.

Kapitel 6: Diskussion

De måske egnede. En kronisk tilstand, af aldrig at være dømt helt ude, og en indlejret tro på, at *alle* mennesker altid besidder potentialet til at bevæge sig fremad. Sådan beskriver Andreas Møller Jørgensen og Pia Ringø det menneskesyn som i dag er fremherskende. Ikke mindst på beskæftigelsesområdet. I dette ligger en kritik af konkurrencestatens syn på mennesker, som individer, der altid "(...) kan bryde med sin nuværende situation, udvikle sig til det bedre og genopfinde sig selv i stadig nye versioner". De påpeger ligeledes, at et sådant menneskesyn indebærer "(...) troen på, at alle mennesker har ressourcer og netværk, som kan mobiliseres til at frembringe en bevægelse." (Nissen, Fallov og Ringø, 2018:137). Dette kan isoleret set fremstå positivt, men som vi også har kunne konstatere i vores forudgående analyse, ligger indlejret i dette menneskesyn, også en forståelse af, at denne mobilisering af potentiale gerne skal føre til, at individet ikke blot flytter sig, men også gerne flytter sig tættere det ordinære arbejdsmarked. Tættere på at forsørge sig selv, og dermed ikke længere er en økonomisk udgift for staten, men en aktiv og bidragende samfundsborger.

Således italesætter de også en relevant problemstilling, ved det ellers så positive og opportunistiske menneskesyn som konkurrencestaten, i Ove K. Pedersens fortolkning, er fortaler for. Hvis vi godtager præmissen om, at der iboende i alle mennesker ligger et udviklingspotentiale, uafhængigt af deres mentale, fysiske og sociale situation, bliver konsekvensen, at borgeren aldrig fuldt ud er berettiget til økonomisk kompensation fra staten (ibid, 2018). Den almene og lige adgang til de universelle velfærdsydelser sættes med andre ord under pres, når der uanfægtet borgerens øvrige problematikker anlægges en forståelse af fremdrift og udvikling som eneste – og væsentligste målsætning. Der kan med stor sandsynlighed argumenteres for, at en stor gruppe af ledige kontanthjælpsmodtagere kan have godt gavn af, at der i dag i jobcentrene anlægges en mere ressourceorienteret tilgang, der for nogle formentlig vil kunne bidrage til at se nye muligheder i en ellers fortvivlende situation. Ser vi dog på Anders Petersens fortolkninger af de menneskelige konsekvenser som konkurrencestaten har bidraget til, er det et langt mere dystert syn, som møder os. Lektor på institut for sociologi og socialt arbejde, Tina Bømler, forklarer i sin nyeste bog *Når de syge må arbejde* (2019), at den aktivlinje, som cementeredes i 1998, i dag betyder, at der eksisterer et ubrydeligt bånd mellem aktivering og offentlig forsørgelse. Aktiveringskravet indbefatter alle

ydelsesmodtagere: "Dette omfatter også de mere belastede grupper som psykisk syge, misbrugere, og borgere, der har en dobbeltdiagnose." (Bømler, 2019:34). For disse borgere vil konsekvensen ved at modtage de rettighedsbaserede ydelser være et modkrav, der består i, at de *skal* deltage i de aktiveringstilbud som jobcenteret tilbyder. Vi vil i denne forbindelse understrege, at vi *er* bevidste om, at Bømler i sin forskning beskæftiger sig hovedsageligt med sygedagpengemodtagere, men vi har alligevel valgt at inddrage flere centrale perspektiver fra hendes nyeste forskning, i det de kan være med til at understrege en samfundsudvikling, der understøttes ikke blot af den konkurrencestatslige ideologi men også kan forklares ud fra de negative fejludviklinger, som Petersen behandler i sit værk *Præstationssamfundet*.

I sin nyeste bog italesætter Bømler det paradigmeskifte, som synet på sygdom har gennemgået inden for de senere år. Som vi kunne konstatere i analysens første del, er en væsentlig drivkraft i jobcenterets indsats troen på, at ledigheden er den primære udfordring, hvorfor borgerens øvrige problematikker bliver sekundære, og hovedsageligt skal løses sideløbende og med en forståelse af, at det er *gennem* arbejdet, at den lediges øvrige problemstillinger vil løse sig. En tænkning vi kan se eksempler på både i den tidligere matchgruppe-kategorisering og i henhold til de aktivitetsparate kontanthjælpsmodtagere i dag. I 2010 lød det i et notat fra Arbejdsmarkedsstyrelsen "(...) *at vejen til helbredelse ofte går via arbejde*." (Arbejdsmarkedsstyrelsen, 2010). I dag er dette menneskesyn taget skridtet videre. Med det mener vi, at tesen om, at *alle* kan opleve en forbedring af deres øvrige problematikker (i denne sammenhæng sygdom, misbrug/afhængighed eller lignende) blevet yderligere understreget, ved at kategoriseringssystemet nu ikke længere tillader en gruppe borgere, at være midlertidigt passive. I stedet er devisen nu, at alle er parate til noget.

Som vi fortløbende har forsøgt at redegøre for, er de borgere, der i dag skal hjælpes på jobcenteret, et resultat af store forandringer på det socialpolitiske område, hvorfor denne borgergruppe også indbefatter borgere med svære og omfattende problematikker (Caswell, Dall og Madsen, 2015, Herup Nielsen, 2015). Som Bømler påpeger, gælder kravet om aktivering af alle ledige, også gruppen af aktivitetsparate kontanthjælpsmodtagere, der grundet deres kategorisering altså *ikke* er klar til ordinær beskæftigelse endnu. Når disse mennesker mødes med konkurrencestatens tese om, at arbejde virker "helbredende" på en lang række problematikker – eksempelvis stress og depression

- er det ikke alene et udtryk for misforstået omsorg, men der mangler også videnskabeligt belæg for disse påstande, mener Bømler. Tværtimod argumenter hun for, at det paradigmeskifte i sygdomsopfattelse kan være en medvirkende faktor i at fastholde eller øge længden af sygdomsperioden, i og med borgeren ikke får en passende mængde tid til ro og restitution. Det forandrede syn på sygdom er ifølge Bømler ligeledes udtryk for en underminering af borgerens "ret" til at være syg. Hvor borgerens situation inden ændringen af sygedagpengeloven i 2010, blev vurderet på baggrund af en lægefaglig erklæring fra enten speciallæge eller den lediges privatpraktiserende læge, tilsidesættes disse vurderinger ofte i dag til fordel for socialfaglige vurderinger (Bømler, 2019). Vurderinger, der som nævnt, beror på en sygdomsopfattelse, der i mange tilfælde anser arbejde som den rigtige "kur".

Sammenholder vi Bømlers perspektiver på, hvilken betydning arbejde har fået særligt i relation til de borgere, som ikke er parate til at påtage sig den forpligtelse det er at arbejde, med de præstationsperspektiver som Anders Petersen argumenterer for, finder vi det rimeligt at udtrykke en vis betænkelighed, hvad angår den retning som beskæftigelsessystemet bevæger sig i. Vores bekymringer isolerer sig ikke kun til de problemstillinger som rejses af Bømler, men er også et udtryk for en overordnet kritik, af de præstationskrav som i dag møder de ledige. At mennesker, på trods af eventuelle udfordrende livsvilkår, har evnen og potentialet til udvikling, ser vi i sig selv ikke som noget negativt. Tværtimod. Hvad der derimod er problematisk er for det første, når ansvaret for denne udvikling i udpræget grad pålægges borgeren, samt når positive fremskridt alene skal måles ud fra en betragtning om, hvor tæt borgeren er kommet på et ordinært arbejde og selvforsørgelse. Hvis vi sætter Pedersens tankegang på spidsen, bliver fokus for den beskæftigelsesrettede indsats i konkurrencestatslig optik altså, hvordan man gennem tilskyndelser, sanktioner og mentaliseringsprocesser, kan få borgeren til at flytte sig fra en tilstand af afhængighed og offentlig forsørgelse, til ordinær beskæftigelse, selvforsørgelse og selvstændighed.

Vores bekymringer for beskæftigelsessystemet er vi ikke alene om. Siden Ove K. Pedersens udgivelse i 2011 (Konkurrencestaten) har konkurrencestatsbegrebet været genstand for megen kritik. Særligt det beskæftigelsespolitiske felt har været centrum for bevågenhed. Vores interesse – og det spørgsmål som Petersen overordnet forsøger at adressere i Præstationssamfundet – er

spørgsmålet om, hvorvidt fænomenet konkurrencestaten helt overvejende er godt for de mennesker, der lever i den? Spørger vi Pedersen vil han sandsynligvis sige eftertrykkeligt ja, drøftelsen bliver så, hvorvidt han har ret. Med konkurrencestaten har vi - ifølge Pedersen - formået at bevare vores velfærdsstatslige kerneværdier, og transformere disse til en konkurrencedygtig stat, hvis strukturelle og institutionelle rammer muliggør realiseringen af alle borgernes potentialer, interessevaretagelse på Danmarks vegne og bevarelsen af demokratiets kerneydelser. Med Petersen kastes imidlertid et langt mere kritisk blik på de forandringer som overgangen til en konkurrencestat også har betydet – ikke mindst for individets grundlæggende oplevelse af livskvalitet. I vores bearbejdning af de to hovedteoretiske værker er vi dog blevet opmærksomme på problemstillinger, der relaterer sig til ledige kontanthjælpsmodtagere, der risikerer at blive klemt i et offentligt system, hvor socialpolitik ikke længere ses på isoleret, men altid må forstås som en del af et højere beskæftigelsesorienteret mål. Vi er dog også optagede af, hvad det selvstændighedsparadigme, der altid kræver den lediges vilje til selv at "ville" (præstationsindividet), betyder for det almene syn på arbejdsløse, og retten til de offentlige forsørgelsesydelse. Med andre ord, hvilken betydning kan disse udviklinger i menneskesyn have for den almene opfattelse af, hvem der værdig til velfærdsydelse. Når vi vælger at påpege disse betænkeligheder, er det med afsæt i den forståelse af socialt arbejde som vi argumenterede for i specialets indledende del. Vi er i denne forbindelse bekymrede for, at det konkurrencestatslige værdisæt kan være med til at negligere og underminere de grundlæggende menneskelige behov som Højlund og Juul mener er af afgørende karakter for menneskelig trivsel og velfærd.

Som vi har erfaret i vores arbejde med specialets problemfelt, er menneskesyn et socialt og kontekstuel fænomen, der er med til at forme og påvirke den måde, hvorpå vi ser andre. Derfor relaterer vores betænkeligheder ved konkurrencestatens indvirkning på beskæftigelsessystemet også mod det samfundsmæssige syn på arbejdsledighed. Som Pedersen argumenterer for, lever vi et samfund, hvor vi allerede fra barnsben dannes til at reagere på tilskyndelser, og vi indprentes normer og værdisæt, der afspejler den konkurrencestatslige mentalitet. I statens institutioner ligger altså en indlejret forventning om, at borgeren efterlever de krav, som konkurrencestaten efterstræber. Som Herup Nielsen argumenterer for, vil dette – i den konkrete kontakt mellem borger og institution – betyde, at der findes en *"(...) særlig struktur omkring mødet, der leder*

borgeren til at påtage sig den rolle, som følger med den tildelte kategori og lære at tænke om sig selv på bestemte måder” (Herup Nielsen, 2015). Set i samspil med de to perspektiver fra henholdsvis Ove K. Pedersen og Anders Petersen, er det derfor rimeligt at konstatere, at statens institutioner ikke alene søger at påvirke den ledige, men – som vi argumenterede for i analysens første del – også søger at indprente bestemte værdisæt og normer til de nye generationer. Forståelser af individets forpligtelser over for ikke blot sig selv og staten, men også den pågældendes medborgere er en afgørende del af at skabe og bevare et samfund, der ifølge Pedersen kan oppebære velfærdsmæssige kerneydelser. Ideer om, hvad mennesket og det gode liv er, er altså opfattelser som vi alle mødes med, og som formes, omformes og indflettes i vores hverdag. Både gennem politik, i det offentlige system, medierne og vi vores daglige kontakt med andre. Vores syn på vores medmennesker, er med andre ord altid til forhandling, og er udtryk for en ikke-afsluttet samtale mellem os selv og verden. Når unge i dag konfronteres med konkurrencestatens entydige perspektiver på, hvad mennesket skal, og hvilke forpligtelser det har, vil dette medføre andre og nye betragtninger på ledighed i forhold til mennesker, der ikke er vokset op med konkurrencestaten som dominerende samfundsmodel. Vi forsøger med dette at pointere, at konkurrencestaten har opnået så altoverskyggende tilslutning, at vi ikke længere tænker over, hvordan den påvirker vores tankesæt.

Det er vores påstand, at der i dag findes tendenser til, at det menneskesyn som er repræsenteret både i konkurrencestaten og præstationssamfundet, i dag er en integreret del af de statslige institutioner. Når samtidigt alteroverskyggende menneskesyn afkræver individet at være en proaktiv, kompetent, handlekraftig aktør, der altid formår at se nye muligheder, og som forstår at bidrage til samfundets vækst, vil dette syn også reflekteres i måden vi ser på ledighed. De borgere, som af forskellige årsager, modtager statsfinansierede ydelser, vil derfor også kunne betragtes som usolidariske over for det samfund, som har brug for deres bidrag til nationens stadige vækst og opretholdelse. Ser vi derimod på denne problemstilling i et præstationsperspektiv, er det selve konkurrencestaten, som er usolidarisk i sin udformning. Her er det samfundets manglende forståelse for menneskets sårbarheder, vanskeligheder og udsatte positioner, der udgør det usolidariske i den samfundsmæssige udvikling. Sætter vi Petersens perspektiver på spidsen, er hans hovedpointe, at præstationssamfundet fratager menneskets ret til at være menneske som det primære. Den sociale kamp omkring, hvad mennesket er og hvad det skal i relation til andre,

risikerer med andre ord at stagnere i et menneskesyn, der primært hylder de *kunnende* og dem som lever op til alle krav og forventninger, hvis ikke man i konkurrencestaten på sigt formår at erkende, at mennesket er mere end blot sit bidrag til samfundet. *"Hvem ønsker kun at være, blive set på eller talt om som værende 'produktiv' på én bestemt måde?"* (Nissen, Fallov og Ringø, 2018:19).

Kapitel 7: Konklusion

Vi afslutter dette speciale ved at sammenfatte en endelig konklusion, for derved at besvare specialets problemformulering: *Hvordan kan de to samtidsdiagnostiske begreber konkurrencestat og præstationssamfund bidrage til at forstå, hvilken udvikling individets samfundsforpligtelse har gennemgået i overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat, og hvordan kommer disse udviklinger til udtryk på det beskæftigelsespolitiske felt?*

Målet med dette speciale har - med baggrund i en kritisk undren - været at foretage en aktuel analyse af historisk betingede forandringer og tendenser af det rationale, som er med til at præge og forme dansk velfærds politik i dag. Ved at belyse problemfeltet med afsæt i to samtidsdiagnostiske værker, er vi blevet i stand til at italesætte de forandringer den danske samfundsmodel har gennemgået i overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat. Formålet med dette har været, at belyse, hvilke konsekvenser disse forandringer har haft for individet samt forståelsen af dennes rolle og forpligtelser. Vi har i specialets analytiske dele udfoldet diagnoserne, der ligger i de to perspektiver, og har samtidig tilført problemstillingen et selvstændigt bidrag i form af empiriske elementer fra det beskæftigelsespolitiske område. Vi har med andre ord tilstræbt ikke alene at udfolde de to teoretikers værker, men samtidig holdt diagnosernes respektive individforståelser op imod konkrete uddannelses- og beskæftigelsesmæssige tiltag. Formålet med dette har været at komme nærmere en forståelse af konkurrencestatens konsekvenser for sårbare og udsatte kontanthjælpsmodtagere med andre komplekse, sociale problemer der rækker udover ledighed.

Vores særlige bidrag til at kaste lys over de forståelser, som i dag er dominerende på ledighedsområdet ser vi eksempelvis i analysens første del. Her bliver konkurrenceparadigmet et centralt element. Her sammenholdt vi Pedersens italesættelser af et nyt opportunistisk individideal, med de lovkrav som er aktuelle på beskæftigelsesområdet. Vi kan på baggrund af denne analysedel konkludere, at individet i dag forventes at påtage sig et langt større ansvar for egen livssituation. Et ansvar som må forventes at blive udmøntet forskelligt, afhængig af det enkelte individs ressourcer og kompetencer. Det må derfor ligeledes antages, at denne ansvarliggørelse kan være medvirkende til at skabe et a – og b-hold, eller sagt med andre ord: *de kunnende* og *de ikke-kunnende*. Hvis man

som individ formår at påtage sig dette ansvar og formidle det til gavn for sig selv, vil man i et konkurrencestatsligt og præstationssamfunds perspektiv, blive betragtet som et *kunnende* individ. Dette er med til at give det *kunnende* menneske langt bedre betingelser for at indgå på de præmisser som konkurrencestaten opstiller, samt at leve op til de betydelige konkurrencestatslige krav og forventninger, der øger chancerne for menneskelig anseelse. Dette vil samtidig medvirke til, at de *ikke-kunnende*/udsatte vil finde det vanskeligere at imødekomme disse krav og forventninger, hvorfor denne borgergruppe vil være i øget risiko for, at blive overladt til sig selv, i kampen om skabe et meningsfyldt liv.

Vi forstår dermed overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat som et radikalt brud med den solidaritet, som den universelle velfærdsstat traditionelt set repræsenterer. Vores ærinde er således her ikke blot at tydeliggøre en bekymring omkring, at accepten af det paradoks, at nogen tager mere end de bidrager med, er i opbrud, men er samtidig også et forsøg på at fremhæve de betænkeligheder vi har ved den øgede polarisering, som konkurrencestaten bidrager til. Endvidere har formålet med vores selvstændige bidrag været at påpege, hvordan Pedersens pointe omkring den omringede institution kan være med til at forklare en række af de beskæftigelsespolitiske reformer – og tiltag som vi har set de seneste årtier. Forståelsen hos Petersen er, at man fra politisk side gennem lovgivning og kontrol har forsøgt – og til stadighed forsøger - at indlejre et styringsrationale, som skal fungere handlingsanvisende i den pågældende institution. Til at illustrere det i en beskæftigelsespolitisk kontekst, fandt vi 225-timersreglen som et relevant og konkret eksempel på, hvordan man gennem sanktioner, forsøger at præcisere og tydeliggøre et holdnings- og værdisæt, såvel som gennemtvinger borgeren til at rette sig efter det. Det er med andre ord et meget håndgribeligt redskab og økonomisk incitament, som jobcenteret kan benytte sig af til at illustrere vigtigheden i, at man er en del af arbejdsmarkedets fælleskab, såvel som en tydeliggørelse af, at borgeren selv besidder handlingskompetencen til at forandre sin aktuelle sociale livssituation.

I specialets anden analysedel stillede vi skarpt, på det Petersen betegner som præstationssamfundet. Formålet med dette perspektiv var, at præcisere og tydeliggøre, hvilke elementer samfundets individer forpligter sig på at leve op til i den sociale kontrakt med staten. Omdrejningspunktet for vores bidrag er dermed de udfordringer, som Petersen i sin

samtidsdiagnose italesætter, netop fordi vi finder disse perspektiver af særlig relevans til etablering af forståelsen omkring det beskæftigelsespolitiske rationale. Hvis individet ønsker at opnå anerkendelse og status i konkurrencestaten, må det enkelte individ være i stand til at dygtiggøre sig og skabe de præstationer, som kan bidrage til at indfri det ønske. Individet er her selv ansvarlig for at udvikle og opretholde de kompetencer og ressourcer, som er nødvendige for det enkelte menneske for at være i stand til at levere anerkendelsesværdige præstationer.

Vi kan på baggrund af vores analyser konkludere, at der i forlængelse af de konkurrencestatslige idealer er opstået et præstationsparadigme, hvis krav om proaktivitet også har vundet indpas i udformningen af dansk beskæftigelsespolitik. Det vi i denne forbindelse har forsøgt at tydeliggøre er det *ansvar*, som placeres hos borgeren. De negative konsekvenser som Petersen med sin diagnose sætter ord på, har ansporet os til at undersøge, hvilke konsekvenser denne ansvarsforskydning har betydet for de ledige kontanthjælpsmodtagere. Vi har i denne forbindelse søgt andet empirisk materiale, for at få be- eller afkræftet disse antagelser, og det er på baggrund af dette, at vi konkluderer, at disse udviklinger rimeligvis kan antages at have negative konsekvenser for de mennesker, som befinder sig i beskæftigelsessystemet – i særdeleshed for dem som har andre problemer end ledighed.

På baggrund af vores samlede analyser, er vi er således overbeviste om, at den måde man i dag strukturerer og udformer det beskæftigelsespolitiske område, skal ses som en konsekvens af konkurrencestatens fremkomst. Vi tror derfor på, at det illustrative eksempel vi har valgt (225-timersreglen) samtidig også kan bruges til at vise, at Petersens pointer omkring det aktive og produktive menneske er fremherskende. Vi godtager således både Pedersen og Petersens samtidsdiagnoser som rimelige svar på den udvikling, som det danske samfund har gennemgået i overgangen fra velfærdsstat til konkurrencestat. En udvikling, der til stadighed finder sted, hvorfor vi antager, at denne bevægelse også på sigt vil være med til at opretholde et offentligt system, som også fremadrettet vil have et ensidigt fokus i den socialfaglige indsats på beskæftigelsesområdet. Et system, som det ser ud i dag, også fremefter vil være i risiko at presse en gruppe borgere, der grundet deres aktuelle livssituation allerede er pressede, og derefter kan medføre yderligere marginalisering.

Litteraturliste

Bøger

Albrekt Larsen, Christian og Goul Andersen, Jørgen (2015): Den universelle velfærdsstat – Funktionsmåde, folkelig opbakning og forandring. 1. Udgave 1. Oplag. Frydenlund Academic.

Bauman, Zygmunt (2015): Fagre flydende verden. 1. udgave, 1. Oplag, 2015. København. Hans Reitzels Forlag.

Bømler, Tina (2019): Når de syge skal arbejde. 1. udgave, 1. oplag, 2019. København. Forfatteren og Hans Reitzels Forlag.

Caswell, Dorte (2013): Socialt arbejde på beskæftigelsesområdet – arbejdsløse, aktive tilbud og sanktioner”. I: Guldager, Jens og Skytte, Marianne (red.) og bidragydere: Socialt arbejde – teorier og perspektiver. 1. udgave, 3. oplag, 2016. København. Akademisk Forlag under Lindhardt og Ringhof Forlag.

Dalberg-Larsen, Jørgen og Kristiansen, Bettina Lemann (2014): Lovene og livet – En retssociologisk grundbog. 6. udgave, 1 oplag 2014. København. Jurist og Økonomforbundets Forlag.

Guldager, Jens og Skytte, Marianne (red.) og bidragydere (2013): Socialt arbejde – teorier og perspektiver. 1. udgave, 3. oplag, 2016. København. Akademisk Forlag under Lindhardt og Ringhof Forlag.

Healy, Karen (2009): Socialt arbejde i teori og kontekst – en grundbog. 2. udgave, 1. oplag 2016. København. Akademisk Forlag.

Højlund, Peter og Juul, Søren (2005): Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde. 1. udgave 4. oplag. Hans Reitzels Forlag. København.

Juul, Søren (2017): Selvets kultur – en kritik af individsamfundets menneskesyn og fornuft. 1. udgave 1. oplag. København. Hans Reitzels Forlag.

Nissen, Maria Appel. Fallov, Mia Arp og Ringø, Pia (2018): Menneskesyn i socialt arbejde – Om udviklingen af det produktive menneske. 1. Udgave 1. Oplag. København. Professionsserien Akademisk Forlag.

Pedersen, Ove K. (2011): Konkurrencestaten. 1. Udgave 9. Oplag. Hans Reitzels Forlag. København.

Pedersen, Ove K. (2018): Reaktionens tid – Konkurrencestaten Mellem Reaktion og Reform. København. Informations Forlag.

Petersen, Anders (2016): Præstationssamfundet. 1. Udgave 1. Oplag. Hans Reitzels Forlag

Skov Henrik, Lars (2014): *Det civile samfund*. I: Greve, Bent, Jørgensen, Anja og Elm Larsen, Jørgen: Det danske samfund (kapitel 4). København. Hans Reitzels Forlag.

Thurén, Torsten (2007): *Videnskabsteori for begyndere*. 2. udgave, 5. oplag 2013. København. Rosinante.

Internetsider

Ankestyrelsen (2018): <https://ast.dk/beskaeftigelse/artikler/tilbud-til-ledige-1/kommunerne-skal-vaere-opmaerksomme-pa-reglerne-for-hvornar-en-borger-kan-fratages-hjaelp>
(Lokaliseret d. 29. marts 2019)

Arbejdsmarkedsstyrelsen (2010): Ny matchmodel – sådan og derfor.
<http://www.k10.dk/media/matchmodel2010.pdf>
(Lokaliseret d. 20. maj 2019)

Dr.dk (2018): Ny bred aftale: Karakterbonus på 1,08 bliver sløjftet
<https://www.dr.dk/nyheder/politik/ny-bred-aftale-karakterbonus-paa-108-bliver-sloejfet>
(Lokaliseret d. 17. marts 2019)

Dansk Socialrådgiverforening (2014): IFSW – International federation of Social Workers.
<https://www.socialraadgiverne.dk/om-dansk-socialraadgiverforening/internationalt-samarbejde/ifsw-international-federation-of-social-workers/>
(Lokaliseret d. 18. februar 2019)

Folkeskolen.dk (2011): Folkeskolens nye opgave er at skabe arbejdsomme mennesker (interview).
<https://www.folkeskolen.dk/67100/folkeskolens-nye-opgave-er-at-skabe-arbejdsomme-mennesker-interview> (Lokaliseret d. 26. april 2019)

Nørup, Iben (2015): Arbejde er ikke vejen til lykke.
<https://www.information.dk/debat/2015/05/arbejde-vejen-lykke> (Lokaliseret d. 3. april 2019)

Rebensdorff, Jens (2016): Hurtigere, højere og stærkere: Vi skal alle præstere mere – og det gør os syge.
<https://www.berlingske.dk/samfund/hurtigere-hoejere-staerkere-vi-skal-alle-praestere-mere-og-det-goer-os-syge> (Lokaliseret d. 12. maj 2019)

Regeringen (2013): Alle kan gøre nytte – udspil til en kontanthjælpsreform. Udgivet af Beskæftigelsesministeriet.
[http://www.stm.dk/multimedia/Alle kan gøre nytte Udspil til en kontanthjælpsreform .pdf](http://www.stm.dk/multimedia/Alle_kan_gøre_nytte_Udspil_til_en_kontanthjælpsreform.pdf)
(Lokaliseret d. 18. februar 2019)

Retsinformation (2019): Lov om Aktiv beskæftigelsespolitik.
<https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=184891>
(Lokaliseret d. 18. februar 2019)

Socialministeriet (2001): Arbejdsevne metode. Metode til beskrivelse, udvikling og forbedring af arbejdsevne.

<http://www.k10.dk/media/laerebog.pdf> (Lokaliseret d. 28. maj 2019)

Styrelsen for arbejdsmarked og rekruttering (2019): Pjece om 225-timersreglen – 2018 satser.

https://star.dk/media/7480/faktaark_225-timersreglen_a4_final_2018-satser.pdf

(Lokaliseret d. 6. maj 2019)

Styrelsen for Institutioner og Uddannelsesstøtte (2019): Studieaktivitet på videregående uddannelser.

<http://www.su.dk/su/su-betingelser/studieaktivitet/studieaktivitet-paa-videregaaende-uddannelser/> (Lokaliseret d. 17. marts 2019)

Uddannelses – og Forskningsministeriet (2018): Kvikbonus (bonus 1,08)

<https://ufm.dk/uddannelse/anerkendelse-og-dokumentation/find-vurderinger/eksamenshaandbogen/regler-og-raad/kvikbonus> (Lokaliseret d. 17. marts 2019)

Tidsskrifter

Caswell, Dorte, Dall, Tanja og Madsen, Mikkel Bo (2015): *"Social- og beskæftigelsespolitikken på vej ud af jernburet?"*. I: Uden for nummer, nr. 30, 16. Årgang, 2015.

Christensen, Ivan Lind (2005): *"Individet i filosofisk forstand"*. I: Kritisk Debat. Marts, 2005

Delholm, Mikkel og Pedersen, Ove K. (2014): *"Velfærdsstaten er en succes"*. I: Ræson nr. 19, 2014.

Ellegaard, Mette (2011): *"Realisten og drømmeren"*. I: Socialrådgiveren nr. 16, 2011.

Hammershøj, Lars Geer (2008): *"Samtidsdiagnose som kritik"*. I: Dansk Sociologi nr. 4., 19. Årgang, 2008.

Herup Nielsen, Mathias (2015): *"Det aktive menneskes triumf? — en analyse af de omfattende forandringer af kategoriseringen af kontanthjælpsmodtageren"*. I: Tidsskrift for Arbejdsliv nr. 1, Årgang 17, 2015.

Pedersen, Ove Kaj (2014): *"Velfærdsstaten, og dens udvikling til Konkurrencestat"*. I: Social Politik nr. 1, 2014. Tidsskrift for Socialpolitisk Forening.

Øvrige kilder

Andersen, Jørgen Goul (1997): *"Den universelle velfærdsstat er under pres – men hvad er universalisme?"*. Arbejdspapirer fra Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet, 1997 (Ligeledes udgivet under samme titel i Tidsskriftet Grus vol. Nr. 56-57, Årgang 1999).